

Birgitte Dalsgård

Standskonflikten i Blichers fortællinger

I. Indledning

»Standskonflikten i Blichers fortællinger« er oprindeligt et speciale, som jeg afleverede ved Aarhus Universitet i 1975. I den foreliggende artikel er den historiske skitse beskåret, antallet af eksempelanalyser reduceret, og der er foretaget en del mindre rettelser. Hovedsynspunktet og dispositionen er imidlertid fastholdt.

Standskonflikten er et hovedtema såvel i de fortællinger, som Blicherforskningen har kanoniseret, som i de ikke anerkendte fortællinger. Denne standskonflikt kan efter min opfattelse kun forstås, hvis forfatterskabet ses i sin historiske sammenhæng. Ud fra gængse historiske fremstillinger har jeg derfor udarbejdet en skitse af det danske samfunds udvikling fra 1780 til 1849, som danner baggrund for en social, økonomisk og litterær placering af Blicher. Herudfra kan standskonflikten forstås og defineres som en omarbejdelse af de modsætninger hos Blicher selv, der i sidste instans beror på en fundamental modsigelse i det senfeudale samfund. Først derefter kan der redegøres for, hvordan standskonflikten bearbejdes i Blichers fortællinger. På grundlag af det univers, hvori standskonflikten dannes, er det muligt at foretage en inddeling af fortællingerne i seks grupper. Ud fra eksempelanalyser gøres der rede for, hvordan standskonflikten i de enkelte grupper bliver bearbejdet, og den bevidsthedsmæssige svingning, som de forskellige bearbejdningsformer er udtryk for, bliver afslutningsvis ridset op.

II. Fra feudalismens sammenbrud til betingelserne for et kapitalistisk samfunds fremvækst

1. Udviklingen inden for hovederhvervene

Senfeudalismen betegner den periode i historien, hvor betingelserne for en kapitalistisk produktionsmåde bliver skabt, samtidig med at de hidtidige feudale produktionsforhold går til grunde.

I Danmark indledes den senfeudale periode allerede omkring 1660, men først henimod slutningen af 1700-tallet – fra ca. 1780 til ca. 1849 – tager affeudaliseringsprocessen fart, og modsigelsen mellem de feudale produktionsforhold og den kapitalistiske produktionsmåde bliver problematisk.

Hovedvægten i den følgende skitse, der kort redegør for udviklingen i den nævnte slutfase, er lagt på forholdene i provinsen, dels fordi skitsen danner baggrund for en klassemæssig placering af Blicher, dels fordi affeudaliseringsprocessen på det tidspunkt netop har sit centrum på landet: Med landboreformernes gennemførelse i 1780'erne begynder de feudale produktionsforhold for alvor at blive trængt af den kapitalistiske produktionsmåde. Den landlige husflids organisering i forlagssystemer og provinshandelens opblomstring (på Københavns bekostning) i tiden efter 1814 er væsentlige forudsætninger for, at den middelalderlige, feudale samfundsstruktur endeligt bryder sammen og erstattes af et kapitalistisk, liberalistisk samfundssystem. Først efter 1840 koncentrerer kapitalen i København, og dermed skabes forudsætningerne for et industrielt gennembrud i hovedstaden.

Landbrug

Der var både ideologiske og økonomiske årsager til, at tyngdepunktet i den danske regerings reformpolitik kom til at ligge på landbrugsområdet. Hvor højmerkantilisterne havde lagt hovedvægten på handelen, betragtede senmerkantilisterne landbruget som rigdommens egentlige grundlag. De var samtidig ved at gå væk fra den protektionistiske, økonomiske politik og lagde i stedet større vægt på økonomisk frihed. Samtidig steg efterspørgslen på korn, dels fordi England med overgangen til industrialisme var blevet et landbrugsfattigt land, dels fordi Danmark fra 1735 havde kornmonopol på Norge.

Initiativet til landboreformerne kom fra centraladministrationen i København, fra de idealistiske embedsmænd og godsejere, som efter kuppet i 1784 blev rådgivere for den reformvenlige kronprins Frederik: brødrene Reventlow, A.P. Bernstorff og Chr. Colbjørnsen. I 1786 nedsattes Den store Landbokommission, og vigtige reformer som f.eks. forbedring af fæstebondens retsstilling, ophævelse af stavnsbåndet, tilbud om lån til bønderne for at muliggøre selveje blev gennemført. Det betød bl.a., at produktiviteten steg betydeligt, at jorden blev bedre dyrket, og at kvægbestanden kunne forøges. Under Napoleonskrigene voksede efterspørgslen på korn i Europa, og da den danske seddelinflation

samtidig tog fart, steg landbrugspriserne kraftigt. De stigende priser gav landbruget økonomiske muligheder for at gennemføre nye reformer, som øgede produktiviteten, hvorefter indkomsterne atter steg, og nye reformer igen kunne iværksættes.

For *godsejerne* betød reformerne en langt mere fordelagtig udnyttelse af fæstejorden end hidtil. Den fri bonde var nemlig en bedre afgiftsyder og den fri landarbejder en bedre arbejdskraft. For at få fart i udskiftningerne vedtoges i 1792 en lovændring, der gav godsejerne ret til at tage rente hos bønderne af den kapital, de investerede i forbedringer af godserne. På hovedgården medførte det indskrænkede eller afløste hoveri en ændring af driftsmåden. Hovedgårdsjorden skulle nu i vid udstrækning drives med lønnet arbejdskraft, og det blev derfor en fordel for godsejerne at lægge produktionen om fra korn- til kvægavl. Behovet for arbejdskraft blev dækket ved udlægning af småparceller til husmænd eller ved opførsel af jordløse huse, som blev lejet ud til daglejere.

Med landboreformerne var der således kun sket forbedringer for godsbesidderne; der var ikke røkket meget ved deres økonomiske stilling, og deres samfundsmæssige position var stadig privilegeret. Først med grundloven af 1849 ophævedes de forrettigheder, der hidtil havde været knyttet til adel, titel og rang.

Også *bøndernes* forhold blev dog på mange områder forbedret: Lovgivningen blev bondebeskyttende, stavnsbåndet blev opløst, hoveriet blev lagt i faste rammer eller helt afløst, og korporlig afstraffelse af gårdfæsteren – men ikke af husmanden og hans kone – blev forbudt. Desuden blev dyrkningsmetoderne forbedret og ejendomsforholdene blev ændret mange steder: ca. $\frac{2}{3}$ af bønderne var selvejere i 1815 – i 1780 var der næsten ingen.

Som nævnt blev landboreformerne iværksat fra oven. Bønderne var længe de mest konservative, fordi de ikke kunne overskue, at reformerne også kunne forbedre deres forhold. Bønderne var især skeptiske over for udskiftnings- og udflytningsplanerne. Først da godsejerne fik ret til at pålignende bønderne renten af investeringer i udskiftninger, blev disse gennemtruffet. Endnu mere trægt gik det med udflytninger. For det første var det dyrt – og godsejerne havde ikke umiddelbart økonomiske fordele af at gennemtvinge udflytninger. For det andet var bønderne ikke glade for at opgave den tryghed, landsbyfællesskabet gav dem.

Under krigen med England (1807-1814) steg priserne på landbrugsvarer igen, men reformarbejdet gik næsten i stå, fordi regeringen koncentrerede sig om krigsførelsen og de økonomiske vanskeligheder, den københavnske handel kom ud i. Mange selvejer-

bønder fik dog gavn af inflationen, idet de under krigen kom af med deres gæld. Disse bønder blev nu selv vareproducerende småkapitalister. Svælget mellem gældfri og gældbundne bønder voksede hastigt; producenterne blev rigere, mens lønmodtagerne, hvis løn ikke steg i takt med priserne, blev fattigere og fattigere. Over alt i samfundet opstod der store sociale forskelle, fordi formue i fast ejendom voksede i takt med priserne, mens formue og indtægter i pengeform reduceredes betydeligt.

Fra 1813 begyndte det generelt at gå tilbage for landbruget. Statsbankerotten førte til en voldsom deflation, og omtrent samtidig mistede Danmark kornmonopolet på Norge. Det danske korn var trods reformerne endnu på det tidspunkt for ringe til at klare sig på det frie marked. Endelig medførte Napoleons-krigenes afslutning i 1815, at mange soldater vendte hjem som arbejdskraft for landbruget, således at kornimporten i de fleste lande i Europa blev formindsket i de følgende år. De kapitalkrævende reformer gik næsten i stå, og udviklingen på landbrugsområdet stagnerede i de ti år, landbrugs krisen varede.

Efter 1825 blev de europæiske konjunkturer bedre, og da England fra 1828 havde foretaget ændringer i kornloven med hensyn til importen, fortsatte stigningen i den økonomiske vækst. Samtidig med at økonomien blev bedre og de liberale ideer vandt større udbredelse, blev bønderne mere selvbevidste, og kravene om større frihed voksede. På baggrund af de positive erfaringer fra den første reformperiode havde bønderne troet, at de havde kongemagten på deres side, men de blev skuffede: Godsejerne fik i stænderforsamlingerne deres magt over fæstebonden befæstet. Og det gav bagslag. Den progressive del af bondestanden dannede som modtræk hertil en radikal landbobevægelse. Regeringen svarede med at udstede bondecirkulæret i 1845, som i realiteten fratog bønderne deres forsamlingsfrihed. Nu brød bønderne definitivt med enevælden. I stedet allierede de sig med de liberale kredse i byerne, – i 1846 oprettedes *Bondevennernes Selskab*. Med junigrundloven af 1849 blev det politiske tyngdepunkt flyttet over til de liberale og bønderne, og derefter blev de sidste rester af den feudale samfundsstruktur afviklet.

Det var et forarmet landproletariat af *husmænd* og inderster, der betalte godsejernes og bøndernes økonomiske fremgang. Som nævnt opstod der ved hoveriets indskrænkning et arbejdskraftproblem, som man i vid udstrækning løste ved at udlægge småparceller til husmænd eller bygge helt jordløse huse til udlejning til daglejere. Mellem 1787 og 1801 øgedes antallet af husmænd fra

248.774 til 322.587, dvs. husmænd og daglejere blev den største befolkningsgruppe i landet.¹⁾

Samtidig med at reformlovene trådte i kraft, udstedte regeringen forordninger, der indskærpede husmandens forpligtelser: han kunne tilsiges til arbejde på herregården med kun en aftens varsel, hans arbejdstid gik fra solopgang til solnedgang, og godsejeren kunne straffe husmanden og hans kone efter forgodtbefindende.

Allerede Reventlow havde blandt reformforslagene fremsat et forslag med krav om jord til husmændene, og i 1787 blev det vedtaget, at godsejerne skulle skaffe de jordløse husmænd 3-4 tdr. land middelgod jord hver. Det var den almindelige opfattelse, at husmanden skulle have så lidt jord, at han og hans familie for at overleve måtte sælge deres arbejdskraft til godsejeren. Det fremgår bl.a. af de landøkonomiske skrifter, som Landhusholdningsselskabet udsendte i 30'erne og 40'erne²⁾ En del forfattere – deriblandt Blicher³⁾ – mente dog, at husmanden burde have jord nok til i arbejdsløshedsperioder at kunne forsørge sin familie. Til grund for den opfattelse lå først og fremmest ønsket om at belaste sognets fattigkasse mindst muligt!

I de landøkonomiske skrifter opmuntrede forfatterne derfor også husmandsstanden og småbønderne til at lægge sig efter husfliden. Det var især aktuelt under landbrugskrisen, hvor mange af godsejerne indskrænkede brugen af fremmed arbejdskraft mest muligt.

Først i 40'erne opstod der på øerne en husmandsbevægelse, der efterhånden blev led i den samlede landbobevægelse. Men det var ikke mange resultater, husmændene nåede. Deres forhandlingsposition var den svagest tænkelige, arbejder over for arbejdsgiver og husejer i samme person.

Håndværk og forformer for industri

Fra midten af 1700-tallet blev laugsordningen af håndværket udsat for stadig kraftigere kritik, dels fordi skrappe optagelsesbetingelser holdt et stigende antal svende ude i arbejdsløshed, dels fordi den simple håndværksmæssige form for vareproduktion fra slutningen af 1700-tallet begyndte at få mærkbar konkurrence fra husfliden, der gennem organisering i forlagssystemer var ved at blive markedsorienteret. Denne udvikling accelererede voldsomt under landbrugskrisen fra 1818 til 1828.

I udviklingen fra håndværk til industri kommer forlagssystemet systematisk før manufakturvirksomheden, der efterfølges af den egentlige industri. I forlagssystemet organiseres produktion og

omsætning på den måde, at en forlægger til en fast gruppe af småproducenter udleverer råvarer, som de får til opgave at forarbejde hjemme efter forlæggerens instruks. Arbejderne, de forlagte, får deres løn, når de har forarbejdet råvarerne. I forhold til håndværkssystemet kræver forlagssystemet en del kapital til finansiering af råvareindkøb og udbetaling af løn til arbejderne.

Fra omkring 1750 investerede kapitalstærke provinskøbmænd deres kapital i at organisere omegnens husflidsarbejde i sådanne forlagssystemer. De jyske forlæggere solgte produkterne i større provinsbyer, i København eller i Hamburg. Arbejderne havde en meget ugunstig forhandlingsposition over for forlæggeren, fordi de stod i et dobbelt afhængighedsforhold til ham: de fik kun råvarerne i kommission fra forlæggeren, og de var fuldstændig afhængige af den pris, han ville give for forarbejdningen, fordi han under hele produktionsprocessen bevarede ejendomsretten til varerne.

De husflidsgrene, der var organiseret i forlagssystemer, var ofte bundet til bestemte egne. Høsbinderiet var især udbredt i de jyske hedeegne, hvor de rigeste høskræmmere fungerede som forlæggere; lærredsproduktionen var knyttet til Randerskanten, kniplinger produceredes især på Tønderegnet osv..

Fra forlagsmæssig håndværksproduktion til manufakturproduktion var skridtet ikke langt.⁴⁾ Produktionen i manufakturer var mere kapitalkrævende end forlagsproduktionen, den var henvendt til manufakturværket i stedet for til hjem og småværksteder, fremstillingen var mere mekaniseret og mindre håndværksmæssig end i forlagene og arbejdsdelingen var tydeligere. I manufakturperioden forbedredes værktøj og maskineri, og de materielle forudsætninger for den industrielle produktion, der i Danmark først slog igennem omkring 1870, blev nu skabt.

Handel

Efter 1784 indså man i centraladministrationen, at den hidtidige merkantilistiske politik havde spillet fallit. Den manufakturstøtte, som var blevet indført under højmerkantilismen, var blevet en belastning for landets økonomi. Derfor afløstes efter 1784 den merkantilistiske økonomi gradvist af en klassisk liberalistisk økonomi.

Krigene i slutningen af 1700-tallet betød for den københavnske handel stor fremgang: »den florissante handelsperiode«. Krigene med England satte imidlertid en stopper for denne udvikling, og den københavnske handel led betydelige tab: den oversøiske han-

del afspærredes, og en stor del af den danske handelsflåde blev beslaglagt af englænderne.

De friere forhold under merkantilismens afvikling kom også den hamburgske handel til gode. Selv om fastlandsspærringen en tid bremsede Hamburgs udvikling, kom byen hurtigt på fode igen, bl.a. fordi englænderne, der var interesserede i at sikre Hamburg som stabelplads for deres industrivarer i Mellemeuropa, støttede byen økonomisk. Den engelske industriproduktion krævede desuden en ny salgsorganisation, der styrkede provinsen på Københavns bekostning: I stedet for at handle på markeder rejste hamburgske handelsrejsende til Jylland med vareprøver, så de handlende kunne bestille varerne hjem direkte gennem dem. Derved blev Hamburgs forbindelse med de handlende styrket, og Hamburg erobrede efterhånden det meste af Jylland og Fyn som fast afsætningsmarked.

Var udviklingen efter krigen således ødelæggende for den københavnske handel og kapitalakkumuleringen i hovedstaden, så betød den til gengæld en tiltrængt fremgang for provinsbyerne, hvis indbyggertal i denne periode begyndte at vokse. Med provinsialstændernes oprettelse i 1835 øgedes også provinsens politiske indflydelse, og Københavns handelsmæssige privilegier blev her afskaffet. Først i løbet af 50'erne genvandt København sin dominerende stilling: Øresundstolden var da ophævet og valutakrisen overstået, og kapitalstyrken i hovedstaden blev nu forøget.

Med junigrundlovens vedtagelse i 1849 brød de liberale ideer endeligt igennem i Danmark. Næringsloven af 1857 betegner således en sejr for den økonomiske liberalisme, og med den blev de sidste rester af feudale produktionsforhold udryddet i Danmark. Da Hamburg samtidig kom ud i en økonomisk krise, var provinsbyernes glansperiode definitivt forbi.

2. Klassestrukturen i perioden fra 1780 til 1849

Samtidig med at de økonomiske betingelser for en kapitalistisk produktionsmåde blev skabt, skete der voldsomme sociale omstruktureringer i den senfeudale periode fra 1780 til 1849.

Det feudale samfund var et standssamfund, dvs. et samfund, hvor de sociale grupper var defineret ved deres forskellige retsstillinger i forhold til staten. Den herskende socialgruppe under feudalismen var adelen, hvis medlemmer var privilegerede ved fødslen. Fra enevældens indførelse i 1660 og til 1780 havde standsstrukturen været statisk og absolut; hovedmodsatningen mellem feudalherren og de livegne opfattedes som en given og uforander-

lig orden. De fire stænder, den privilegerede adel på den ene side, gejstlighed, borgerskab og bondestand på den anden, var fast afgrænset over for hinanden. Standstilhørsforholdet var bestemt ved fødslen, og der var ikke mulighed for opstigning i det sociale system, derimod nok en vis risiko for fald ned ad rangstien, – f.eks. som følge af mesalliancer.

Under senfeudalismen opløstes den statiske standsstruktur, og omridsene af et kapitalistisk klassesamfund begyndte at vise sig.⁵⁾ Det skarpe skel mellem adelen og de tre andre stænder udvaskedes og blev afløst af en økonomisk polarisering mellem besiddende kapitalejere og besiddelsesløse lønarbejdere. De besiddende vil jeg inddele i tre hovedklasser:

1. *Bourgeoisiet*, 2. *Embedsborgerskabet*, 3. *Småborgerskabet*, som samlet står over for den besiddelsesløse klasse: 4. *Proletariatet*.

Overgangen mellem de fire hovedklasser var flydende: I modsætning til tidligere blev der i stigende grad mulighed eller risiko for ændring i den sociale placering.

Bourgeoisiet

Bourgeoisiet kan inddeles i to grupper: et land- og et bybourgeoisie.

Agrarbourgeoisiet bestod af højadelen – feudaltidens mest indflydelsesrige stand – af lavadelen og efterhånden af en del borgerlige godsejere og storproprietærer, der stammede fra den højere del af handelsbourgeoisiet. Hvor adelskab og rang i feudaltiden havde den afgørende betydning for den sociale placering inden for godsejerstanden, blev efterhånden formue og indkomst det væsentlige.

Fra slutningen af 1700-tallet mistede godsejerne deres politiske indflydelse, dels pga. landboreformernes gennemførelse, dels pga. landbrugskrisen. I begyndelsen af reformperioden var det almindeligt, at godsejerne finansierede bøndernes selvejekøb, og det gamle fæsteforhold blev da afløst af et økonomisk afhængighedsforhold. Men under landbrugskrisen havde godsejerne problemer nok med at klare deres egen økonomi, og bønderne overtog derfor gradvist finansieringen og blev selv kapitalejere. Forholdet mellem de to besiddende klasser blev dog ved med at være modsætningsfyldt, ikke mindst da bønderne i 40'erne allierede sig med de liberale kræfter i byerne og ved deres hjælp organiserede sig politisk.

Bybourgeoisiet var i periodens begyndelse et *handelsbourgeoisie*. I den florissante periode havde købmands- og handelsstanden haft

en central placering i samfundslivet, men under krigen svækkedes den økonomisk som følge af tabet af handelsflåden. Først efter 1830 begyndte handelsbourgeoisiet igen at blive en indflydelsesrig klasse. De opadgående konjunkturer i kornsalgperioden førte til en samling af handelskapitalen i de større provinsbyer, der havde overtaget landbrugseksporten; senere fik handelen igen hovedsæde i København.

Embedsborgerskabet

Embedsborgerskabet kan opdeles i 2 grupper: det akademiske embedsborgerskab og det øvrige embedsborgerskab.

Det akademiske embedsborgerskab. Den akademiske uddannelse var stort set forbeholdt embedsmandssønner. Embeder erhvervedes enten ved arv eller giftermål eller ved indsendelse af bønsskrivelser til kongen og hans rådgivere. Bestikkelser og bedragerier hørte til dagens orden.

Det akademiske embedsborgerskab havde fra gammel tid det privilegium at kunne ansøge kongen om økonomisk understøttelse. De kongelige tilskud, der bevilgedes i stort omfang, opfattedes som nødvendige tilskud til embedsmændenes ret beskedne gager og havde ikke karakter af almisse. Ansøgningerne var som regel ledsaget af en følgeskrivelse til en mand, der stod kongen nær (for Blichers vedkommende etatsråd Jonas Collin).

Som helhed var den øverste del af det akademiske embedsborgerskab ideologisk og politisk den mest betydningsfulde gruppe i perioden. Det egentlige politiske gennembrud i Danmark skete i årene 1834-35, som følge af en trykkefrihedssag, hvor kongen stædigt fastholdt sin enevoldsret. Denne sag gav stødet til, at de progressive liberale akademikere i København sluttede sig sammen i dannelsen af et liberalt parti. Kravet om en fri forfatning, trykkefrihed og gennemførelse af økonomisk liberale love blev de liberales hovedprogrampunkter. Senere kom det nationale spørgsmål til. For den nationalliberale selvforståelse var en akademisk styring af staten i hele folkets interesse. De nationalliberale ville altså nok ophæve enevælden, men selv overtage kongens formyndersposition. At få tilslutning til dette program var ikke svært; utilfredsheden med enevælden var voksende, og folk nærrede traditionelt ærbødighed for akademisk dannelse. De nationalliberale kom derfor hurtigt til at beherske den offentlige mening i Danmark. De nationalliberale repræsenterede i starten et stort fremskridt fremfor enevælden; nationalliberalismen var i starten en borgerligt *progressiv* bevægelse. Det var derfor også naturligt, at

bønderne forenede sig med de nationalliberale i forsøget på at få deres krav igennem. Men da sammenslutningen skulle fastholdes på de nationalliberales præmisser, måtte alliancen blive kortvarig.

De nationalliberale var dog ikke ene om at præge det politiske liv i Danmark. Store dele af statsadministrationen var konservativ, og blandt de højere embedsmænd – og de fleste forfattere – var der en udpræget modvilje mod det nationalliberale frisind. I forhold til de nationalliberale repræsenterede de konservative en borgerligt *regressiv* bevægelse, idet de allierede sig med feudale interesser.

En stor del af det yngre akademiske embedsborgerskab i provinsen blev påvirket af de nationalliberales ideer og kommunikerede dem videre til småborgerskabet og den lavere embedsstand. Det skete bl.a. via mange af landsbypræsterne, som klassemæssigt var overordentlig centralt placeret.

Præsterne udgjorde landets største akademikergruppe, i alt 1300-1400 spredt ud over landet. I de små isolerede landbosamfund var præsten som øverste embedsmand den mest indflydelsesrige person: han rådede næsten enevældigt over de vigtigste sogneanliggender, f.eks. skole- og fattigvæsen, og på landbrugsområdet havde mange præster siden oplysningstiden været reformivrige foregangsmænd. Præsterne var selv afhængige af markedsprisen på landbrugsvarer, fordi de lønnedes af præstegårdens avl og af tiende og offer fra sognets beboere. Landbrugskrisen i 20'erne ramte præsterne hårdere end andre embedsmænd, og staten var en overgang nødt til at træde til med skattelettelse.

Det øvrige embedsborgerskab. Især før 1830 var de lavere embedsmænds kår yderst ringe: mange levede på et eksistensminimum, ringere end husmænd og daglejere. Inden for de enkelte fag kunne der være store sociale forskelle, f.eks. var der inden for lærerstanden tre grupper: degne, skoleholdere og omgangslærere, hvis uddannelse, aflønning og sociale position var vidt forskellig.

Småborgerskabet

En småborger kan defineres som den mand, der selv ejer produktionsmidler, som er arbejdsgiver for nogle få medarbejdere, men som samtidig selv tager aktivt del i arbejdet på virksomheden. Som kapitalejer havde småborgeren i denne periode fælles interesse med bourgeoisiet i at bevare den private ejendomsret til produktionsmidlerne og i at købe proletariatets arbejdskraft så billigt som muligt. Grænsen opad til bourgeoisiet var således (især for byborgerskabet) flydende. Samtidig stod småborgeren ofte i et de-

bitor-kreditor-forhold til bourgeoisiet, og faren for proletarisering var for den nederste del af småborgerskabet altid latent til stede.

Det agrare småborgerskab var periodens mest eksplosivt ekspanderende klasse. Før 1780 eksisterede der kun ganske få selvejebrug, men omkring 1815 var ca. $\frac{2}{3}$ af alle bøndergårde overgået til selveje. Samtidig var produktionsmåden lagt om, pengeøkonomi havde i vid udstrækning afløst den gamle naturalieøkonomi; den forhenværende fæstebonde var selv blevet kapitalejer, og de hidtidige undergivne var således godt på vej til at udgøre den dominerende klasse på landet.

Efter den økonomiske nedgang under landbrugskrisen fulgte en opgangsperiode for bønderne. Deres klassebevidsthed udvikledes samtidig hurtigt, fordi de i stænderforsamlingerne blev tvunget til sammenhold imod bourgeoisiet og småborgerskabet i byerne. Frem til ca. 1840 fastholdt bønderne ubetinget deres hengivenhed over for enevoldskongen, Frederik d. 6., som fik æren for landboreformerne. Senere måtte bønderne forgæves vente på nye initiativer fra kongemagten. I slutningen af 30'erne udbredtes de liberale anskuelser bl.a. via præsterne til bønderne, der nu fik formuleret deres krav. Det definitive brud med enevælden kom dog først efter Frederik d. 6.'s død, da Christian d. 8. i 1845 med bondecirkulæret fratog bønderne deres forsamlingsfrihed og derved tydeligt tog agrarbourgeoisiets parti. I konsekvens heraf sluttede bønderne sig til de nationalliberale i byerne og dannede under deres dominans *Bondevennernes Selskab* i 1846.

Bysmåborgerskabet var en ret uensartet befolkningsgruppe, hvis medlemmer dels var placeret i produktionssfæren (småhåndværkere), dels i cirkulationssfæren (detailhandlere), dels i en mellemposition mellem de to sfærer. Skønt småborgerskabet på land og i by på mange punkter havde overensstemmende interesser, dannede de ikke på noget tidspunkt fælles front mod bourgeoisii og embedsborgerskab. Tværtimod bekrigede de to småborgerskabsgrupper hinanden.

Skillelinjen mellem land og by slørede det egentlige klassemødsætningsforhold mellem bourgeoisii og småborgerskab, og de liberale fik påduttet småborgerskabet fælles politisk-økonomiske interesser med det akademiske borgerskab og bourgeoisiet i byerne.

Proletariatet

Både i byerne og på landet havde der altid eksisteret et *pjalteproletariat* af tiggere, syge, gamle og forældreløse børn. Som konse-

kvens af den kapitalistiske produktionsmådes indførelse proletariseredes imidlertid nye og store samfundsgrupper både på land og i by.

Agrarproletariatet. Med landboreformernes gennemførelse forøgedes antallet af husmandsbrug voldsomt. I visse tilfælde opretholdt godsejerne det feudale forhold til husmændene, som de knyttede fast til sig som fæstehusmænd; men det almindeligste var, at godsejerne købte den nødvendige arbejdskraft af 'frie' lønarbejdere. Agrarproletariatets kår var særdeles kummerlige; i perioder med arbejdsløshed var tiggeriet den eneste overlevelsesmulighed. Grænsen mellem landarbejderproletariat og pjalteproletariat blev derfor hurtigt flydende.

Byproletariatet. I byerne blev efterhånden alle arbejdsduelige pjalteproletarer indoptaget i det ekspanderende manufaktur- og industriproletariat. I takt med at behovet for arbejdskraft til manufakturer og industrier steg, begyndte man at interessere sig for at organisere fattigvæsenet, for ad den vej at skaffe sig billig arbejdskraft.

III. St. St. Blichers klassemæssige placering som forståelsesramme om standskonflikten i hans fortællinger

1. St. St. Blichers klassemæssige placering

For at beskrive St. St. Blichers klassemæssige placering i det senfeudale samfund, der i det foregående er skitseret, er det her nødvendigt at inddrage en række biografiske data.⁶¹

St. St. Blicher blev født i Vium præstegård den 11. oktober 1782. Faderen, Niels Blicher, havde som ung kandidat været huslærer på Tjele hos kammerherre Lüttichau, som i 1779 hjalp ham til præsteembedet via sine forbindelser til Steen de Steensen, ejeren af Aunsbjerg, der havde patronatsret over Vium præstekald. Året efter giftede Niels Blicher sig med en søsterdatter af Steen de Steensen, Kirstine Marie Curtz.

Skønt både faderen og moderen var ud af gammel præsteslægt, havde Blicher altså allerede fra barn tilknytning til landadelen. På Aunsbjerg kom han meget, - ofte på længere ophold, når moderen fik anfald af sin sindssygdom, og her blev han især af nådigfruen indpodet respekt for de gamle adelsprivilegier, og standsforskellene blev ham bevidst. Sammen med Aunsbjergfamilien kom Blicher også på de nærliggende herregårde Allinggård, Vindum Overgård og på Hald hos landsdommer von Schinkel, der var bror

til fru Steensen. I sine erindringer fortæller Blicher om, hvordan han som 10-årig oplevede den standskonflikt, der i 1792 førte til, at datteren Charlotte von Schinkel flygtede fra Hald for at gifte sig med en borgerlig løjtnant – mod sin aristokratiske fars vilje.⁷¹

Blichers barndomsmiljø var således ikke noget typisk landligt akademikermiljø. Størstedelen af omgangskredsen tilhørte et højere socialt lag, og det fremgår af erindringerne, at familien af den grund følte sig særlig begunstiget, samtidig med at man var sig præstefamiliens underordnede sociale position bevidst.

I studentertiden i København (1799-1809) søgte Blicher da også ihærdigt at tilegne sig en finere, byborgerlig dannelse. Ikke blot gik han til danseundervisning, men han tog også timer i fægtekunst og blev mod slutningen af sin studietid medlem af *Det borgerlige Selskab*. Hans succes i hovedstadens selskabsliv var dog efter eget udsagn begrænset, hvad der nærede mindreværdskomplekserne og grundlagde følelsen af miskendthed.

Efter eksamen blev Blicher placeret i den laveste del af den akademiske embedsstand. I 1810 blev han adjunkt i Randers, og samme år giftede han sig med den 16-årige Ernestine Juliane Berg, der var enke efter hans farbror Peder Daniel Blicher, der havde været præst i Spentrup. Hun medbragte i ægteskabet en formue på 15.000 Rdl., en betydelig sum, sammenlignet med adjunktindtægten på 400 Rdl. årligt. Men formuen smuldrede væk i løbet af et årstid, og det ikke alene fordi Blicher var en dårlig økonom, men også fordi pengene netop i de år – som følge af statsbankerotten i 1813 og ekstraskatter – hurtigt mistede deres værdi. Mens biografene har villet give personlige stridigheder med Randersrektoren skylden for, at Blicher i 1811 måtte tage sin afsked, hævder Blicher selv, at det var af økonomiske årsager:

»Formedelst Papiirpengenes – i hvilke han havde sin Lønning – deres stedse dalende Værdie, tog han Afsked fra Skolen i Efteraaret 1811 (...)« (XXXII, s. 51-52).

Blicher mente, at han som bonde ville være i stand til at forbedre sin økonomi, og han tog derfor hjem til sin far, der var blevet forflyttet til Randlev, og blev præstegårdsforpagter. Fra Randlevtiden (1811-19) stammer hans første landøkonomiske skrifter – udarbejdet for Landhusholdningsselskabet – om reformering af produktionsmåden og udnyttelse af egnens naturressourcer. Gennem årene skrev han artikler om bl.a. rullende fårefolde, engvandinganlæg, høravl, lærredsproduktionens modernisering, hosebinderindustri, plantageanlæg og metoder til opdyrkning af de jyske hedemoser! Både i Randlev og senere som præst i Thor-

ning og Spentrup søgte han ihærdigt at få bønderne til at interessere sig for sine egne og andres landbrugsreformer. I Randlev-tiden, hvor Blicher selv som forpagter og jæger tilhørte det agrare småborgerskab, kom han i nær kontakt med forskellige landbefolkningsgrupper: bønder, husmænd i sognet og folkene – specielt skytten – på de nærliggende herregårde Rathlousdal og Rodsteenseje, hvis herskaber han også fik sig introduceret hos.

Økonomien blev ikke spor bedre i Randlev, tværtimod stiftede Blicher her den gæld, som han aldrig siden slap af med. Fra 1815 søgte han da også af økonomiske grunde om at få præsteembede. Men først efter 4 års forgæves søgen lykkedes det godsejer Holstein til Rathlousdal at skaffe ham et ydmygt kald i Thorning. Hermed var Blicher igen placeret i den nederste ende af det akademiske embedsborgerskab, og nu mente han, at de økonomiske sorger måtte være slut. Men i de første år under landbrugskrisen forøgedes gælden tværtimod hastigt, og Blicher var allerede i 1821 bekymret ved tanken om sine børns mulige proletarisering. I et brev til Ingemann den 1. oktober skriver han:

»Mine Børn ligge mig meest paa Hjerte – de maae blive Bønder og Haandværkere; dog ogsaa som saadanne kunne de være Guds Børn; kuns de ikke skulle bindes og skades for meget af de mekaniske Arbejder, som her blive deres Bestemmelse!« (XXXI, s. 32).

I 1820 søgte Blicher første gang kancelliet om lån, og i 1822 redegør han i en ny ansøgning til kongen for sin økonomiske situation:

»Allernaadigste Konge!

Da Deres Majestæt under 20. Octob. 1819 kaldede mig til Sognepræst for Thorning og Lysgaard, havde jeg velgrundet Haab om, at saadan Befordring vilde sikre mig og Familie Udkomme for Livstiid, da ingen Præst siden Reformationen herfra haver søgt Forflyttelse. Men de uforudseelige haarde Tider have tilintetgjort mit Haab: Ordinations Udgifter, Flytning, Præstegaardens Indløsningssum, den nedlagte Sæds Indkjøb, (beregnet efter da gjeldende tredobbelt høye Priser) forøget Indboe, Udboe og Besætning, nødvendig Gaards Reparation og Markforbedring m. m. har forøget min Gjeld til det tredobelte, og dermed tillige Renterne. – Bare Kornpriserne nu endda ikke dalede saa hastigt og uforholdsmæssigt, vilde min Gjeld vel ikke kunnet vorde formindsket, men de aarlige Udgifter havde jeg dog havt Udveje til. – Nu er dette mig aldeles umueligt, hvilket Deres Majestæt allernaadigst

ville see af følgende summariske, men sandfærdige Balanceregning:

Min Indtægt er

a) Tiendekorn 64 Tdr. Rug à 2 rd. 3 Mk. Td.	120 rbd.
- 41 - Byg à 2 - 1 - -	89 -
- 72 - Havre à 1 - 1 - -	72 -
b) Offer og Accidentzer	260 -
c) Naturalpræstasjoner	19 -
	<u>Summa Indtægt 600 rbd.</u>

Min Udgift er

a) Skatter og Expencer	200 rbd.
b) Pensioner	100 -
c) Renter af 3500 rbd. Gjæld	140 -
d) Folkeløn og Daglejer	160 -
e) Gaardens Reparation, Smede-Løn o. s. v.	70 -
f) Skrædder, Skomager, Reebslager og øvrige nødvendige Haandværksfolks Løn	80 -
g) Papiir, Postpenge med videre dertil hørende	40 -
h) Staal, Salt og Tjære	50 -
	<u>Summa Udgift 840 rbd.</u>

Uagtet flere uundgaaelige Udgifter som Collecter til afbrændte Præstegaarde, Kirker, de nødvendige Bøger m. fl. ej ere anførte, fremkommer dog i Balancen et minus af 240 Rbd., hvilket Overskuddet af det paa Marken avlede Korn med Smør, Flesk o. s. v. allene kunde dække; men foruden det, at meer end den halve Deel af min Vaarsæd blev ødelagt af Tørke og Nattefrost, saa er Marken ej heller endnu i den Drift, at den kan afgive, endog uden Misvæxt; noget klækkeligt Overskud. Allene en større Besætning, Mergling, Grøvtegravning med videre - hvortil Evne aldeles mangler - vil kunne hjælpe mig fremad under gunstigere Tider og bedre Priser. Endelig kommer endnu til anførte aarlige Underbalance tvende Aars paadragne Skatterestancer, med hvilke Deres Majestæt allernaadigst har givet mig den Henstand, som jeg i Haab om bedre Tider allerunderdanigst udbad mig. - Denne Frist er nu udløbet - jeg har Fogden for Døren, og naar han har begyndt at exeqvere hos mig, ville mine Creditorer følge efter og tage det lidet, som levnes. - Jeg sidder da med Kone og 7 Børn mellem nøgne Vægge, uden Midler til nogensinde at opdrage disse eller rejse mig mere; Avlingen maa jeg af Mangel paa Besætning opgive - leve blandt mine Sognefolk som den fattigste blandt dem alle, beklaget af nogle - ringeagtet formedelst min Armod af an-

dre – kort: aldeles jordisk ulykkelig. Deres Majestæt er næst Gud mit eneste Haab og Tilflugt: et eneste Ord ville kunne frelse mig; med 800 Rbd. Sølv kan jeg betale resterende Skatter, Pensioner og Renter og give min Besætning og Avlsbrug den nødvendige Udvidelse. –

Jeg tør ikke opholde Deres Majestæts kostbare Tid ved nøjere Detail eller længere Klager: min store og trængende Nød taler for mig, og jeg forhaaber at min høye Øvrighed vil saavel bekræfte Sandheden af ovenanførte, som tildele mig et tilfredsstillende Vidnesbyrd som Embedsmand og Huusfader.

Allerunderdanigst   S. S. Blicher«

(XXXI, s. 35-37).

Blicher fik i denne omgang tildelt 300 Rbd.! I lighed med de fleste andre embedsmænd havde Blicher for vane at henvende sig til kongen i enhver vanskelig situation – og Frederik d. 6. støttede ham da også troligt.⁸⁾ Til gengæld var Blicher ham en loyal undersåt, der hyldede enevoldsmonarken ved enhver lejlighed. Men legater fra kongen og understøttelse fra andre velyndere kunne ikke hjælpe Blicher gennem landbrugskrisen. Derfor gav han sig til at sælge fortællinger til Liunges *Harpen* og til Elmquists *Lesefrugter, samlede paa Litteraturens Mark*. Fortællinger var mere pladskrævende end digte, og da Blicher fik betaling pr. ark – 5 rdl. – var det en bedre forretning at skrive prosa end poesi. Til Ingemann skriver Blicher 25.2.1824: »Jeg har ellers givet mig i Tjeneste hos Elmquist for 5 rd. pr. Ark, for dog imellem at kunne pynte mine otte Børn med Vadmelkskofter og Træske.« (XXXI, s. 57).

I 1825 lykkedes det Blicher at blive forfremmet til embedet i Spentrup. Hans gæld var på det tidspunkt 2.000 rdl. (hævdede han selv, jf. dog ovenstående regnskab fra 1822), og med sin naive optimisme i økonomiske anliggender troede han, at han nu under de langt bedre økonomiske kår – indtægterne fordobledes her – ville være i stand til at slippe af med den. Men for det første var landbrugskrisen langt fra overstået i 1825, for det andet voksede børneflokkens stadig støt, og for det tredje blev Blicher aldrig nogen god økonom. I Spentruptiden startede han derfor sammen med bogtrykker Elmenhoff i Randers sit eget tidsskrift *Nordlyset* (1827-29). I de sidste år af landbrugskrisen skrev Blicher til bladet 5-6 ark om måneden – dvs. han havde herved en årlig ekstraindtægt på ca. 300 rdl. (jf. brev til etatsråd Collin af 27.2.1827, XXXI, s. 103).

Men tilsyneladende hjalp det alltsammen ikke meget. I 1829 måtte han tage sin næstældste søn ud af Viborg Kathedralskole

(den ældste studerede da i København). I de følgende år forøgedes gælden dog ikke. To år senere hævder Blicher endda i et brev til Collin, at han nu for første gang i 20 år lever uden næringssorger, men det må tages med et vist forbehold: bemærkningen falder i et brev, hvori Blicher overstrømmende takker Collin for hans hjælp til et rejselægeat. Og før Blicher i 1836 kom af sted til Sverige, havde han brugt legatet til afdrag på gælden, så Collin måtte skyndsomst skaffe ekstra 200 rdl. fra kongens kasse.

Sverigesrejsen fik stor betydning for Blichers politiske udvikling. Så sent som i 1835 havde han rettet et skarpt angreb mod *Fædrelandets* krav om en fri forfatning,⁹⁾ men i slutningen af 30'erne begyndte han at nærme sig de nationalliberale. Det skyldtes dels, at han i Sverige var blevet bekendt med flere liberale,¹⁰⁾ dels at han selv begyndte at være kritisk over for de herskende samfundsforhold. Personligt havde han nemlig på det tidspunkt langvarige stridigheder både med sine overordnede, den konservative embedsmagt, med Landhusholdningsselskabet og med flere af sine sognebørn. Sympatien for enevælden bevarede han dog i Frederik d. 6.'s tid, først efter 1839 sluttede han sig til de liberales frihedsider.

De nationalliberale så med skepsis på denne pludselige omvendelse. De fandt Blicher for national, for idealistisk og alt for folkelig. I modsætning til de nationalliberale var Blicher nemlig politisk set national, før han var liberal. Hans politiske ideer er blevet betegnet som »ideal demokratiisme«,¹¹⁾ og målet med de Himmelbjergfester, han fra 1839 var initiativtager til, var da heller ikke et praktisk politisk, men derimod et abstrakt: at vække en »almensans« (Volkstümlichkeit)¹²⁾. Hans Himmelbjergtaler, der var holdt i en udpræget akademisk stil, var langt fra folkelige, men nok naive. På grund af de nationalliberales og dermed byborger-skabets manglende støtte fik Himmelbjergfesterne ingen gennemslagskraft. Først med Skamlingsbankemøderne fra 1844, der gennemførtes med de nationalliberales tilslutning, forenedes nationale, liberale og radikale i bekæmpelse af enevælden.

Blicher opnåede hverken at blive accepteret blandt de nationalliberale eller i skandinavismebevægelsen. Hans plan om en »Poetisk Unionskalender«¹³⁾ for Danmark, Norge og Sverige måtte han af mangel på bidrag overlade til Frederik Barfoed, og til det store nordiske studentermøde i København i 1845 blev han til sin skuffelse ikke indbudt.

Samtidig med at stridighederne med myndighederne tog til i slutningen af 30'erne, fordi Blicher til stadighed sjoflede sit em-

bede, kom han atter ud i en økonomisk krise. I 1839 truede en auktion »hvorefter min Familie ej aleene vilde udsættes for Savn og Mangler, jeg endnu hidtil med tyve Aars Anstrængelser har afholdt fra dem; men de yngre af mine Børn ville og da miste Udsigt til andre Veje end Bondens og den simpleste Haandværkers.« (XXXII, s. 45, brev af 19.6.1839). Auktionen blev afværget ved en landsomfattende indsamling, der gav omkring 1.000 rdl.; – men det var kun nok til at afværge den akutte fare, gælden var i 1841 atter oppe på 1.500 rdl.¹⁴⁾ I 40'erne gik det økonomisk og socialt ned ad bakke for Blicher og familien. Hans forudannelser om børnenes sociale deroute gik i opfyldelse, den ældste søn nåede som den eneste frem til teologisk embedseksamen, de øvrige blev bønder og småhåndværkere eller proletariseredes.¹⁵⁾

I 1845 var Blicher flygtet fra embedsbryderierne og de økonomiske vanskeligheder til København, hvor han ville forsøge at tjene penge som foredragsholder. Men han blev syg og måtte, efter at have ligget på fattighospitalet i længere tid, bede kongen om hjælp til hjemrejsen til Spentrup. – Han fik 50 rdl. på den betingelse, at Sibbern skulle administrere dem for ham. To år efter blev han på grund af sygdom og misligholdelse af sit embede afskedit i nåde og med en pension på 600 rdl.. I de officielle skrivelser til kongen jamrede Blicher over sin miskendthed, sin ulykkelige økonomiske forfatning, og han påberåbte sig sine store fortjenester over for konge og fædreland. Privat var selverkendelsen dog klar nok. I et brev fra samme tid til P.L. Møller skriver han uden omsvøb: »(..) Du veed jo nok, jeg er en Stodder.« (XXXII, s. 186). Blicher døde fuldstændig forarmet i Spentrup, den 28. marts 1848.

2. Modsigelserne i det senfeudale samfund – og modsætningerne i Blichers samfundsmæssige væren

Den senfeudale samfundsstruktur står i perioden 1780-1850 over for sin endelige afvikling. Den kapitalistiske produktionsmåde har gradvist fremtvunget en affeudalisering af produktionsforholdene, således at betingelserne for den kapitalistiske ekspansion ved periodens afslutning er til stede. Det senfeudale samfund er et overgangssamfund og specielt i slutfasen er det ekstremt modsætningsfyldt. Den fundamentale *modsigelse*, hvoraf alle samfundsmæssige *modsatninger* i det senfeudale samfund kan afledes, er *modsigelsen mellem de hidtidige feudale produktionsforhold og en kapitalistisk produktionsmåde*, der er under opbygning. I det følgende skal det sammenfattende skitseres, hvordan denne *mod-*

sigelse sætter sig igennem som *modsætninger* på forskellige områder i det senfeudale samfund og i Blichers samfundsmæssige væren:

Den absolutistiske *stat*, som er statsformen i hele den senfeudale periode, er én stor modsætning. Den skal på én gang beskytte de feudale produktions- og ejendomsforhold, og samtidig skal den, f.eks. gennem økonomiske liberaliseringer, garantere, at den kapitalistiske produktionsmåde kan udvikles. I begyndelsen af kapitaliseringsprocessen forekommer statens balancegang at være relativt uproblematisk. Frem til omkring år 1800 spiller staten gennemgående en progressiv rolle i kapitalakkumulatonen: det er i den merkantilistiske periode, at staten sørger for oprettelse af manufakturer og dermed baner vejen for en egentlig industrialisering, og det er ligeledes staten, der sørger for gennemførelsen af de landbrugsreformer, der betinger, at den feudale produktionsmåde på landbrugsområdet kan afløses af en kapitalistisk. Efter krigen derimod kommer staten – som vist – til at retardere udviklingen. De feudale produktionsforhold kommer til at spærre for udviklingen af den kapitalistiske produktionsmåde. Staten støtter sig nu atter i stigende grad på adelen, reformarbejdet går i stå, og hverken bønder eller borgerskab får deres krav igennem. Da det akademiske borgerskabs selvbevidsthed samtidig er under støt udvikling, skærpes modsætningen mellem stat og borgerskab, og konflikten kulminerer i begivenhederne omkring grundlovens vedtagelse i 1849. Først med junigrundloven har den absolutistiske stat kapituleret, enevælden bliver afskaffet, og de borgerlige frihedsrettigheder og ejendomsrettens ukrænkelighed bliver garanteret.

I *pengevæsenet* står den centrale modsætning mellem den naturalieøkonomiske betalingsform, som den feudale produktionsmåde havde udviklet, og den pengeøkonomi, som den markedsorienterede kapitalistiske produktionsmåde kræver.

På *håndværks-industriområdet* viser modsigelsen sig dels i produktionsmåden; dels i organisationsformen som en modsætning mellem den feudale laugsorganisation af håndværket og de industrielle forformer som manufaktur og forlagsvirksomheder.

På *landbrugsområdet* står modsætningen mellem det feudale fæstevæsen og etableringen af frie kontraktforhold mellem herremand og landarbejder.

Modsigelsen manifesterer sig ikke blot i de økonomisk-statslige relationer, den viser sig også i de *sociale relationer* som en modsætning mellem den feudale standsstruktur og en kapitalistisk

klassestruktur. I det feudale samfund var mennesket fra fødslen placeret på ét sted i hierarkiet, og denne placering var det næsten umuligt at ændre på. Den statiske struktur og menneskets faste placering i den gav den enkelte en vis fornemmelse af stabilitet. Samfundsstrukturen opfattedes som bestemt af højere magter; den var statisk, given og ubrydelig. Bundetheden opfattedes som en styrke, det gav tryghed og sikkerhed at kende sin placering – den være sig nok så ringe – og at vide den konstant. Samfundsordenen fremtrådte for den enkelte som overskuelig. I modsætning hertil er den kapitalistiske klassestruktur friere og mere dynamisk. Det er her placeringen i forhold til produktionsprocessen og ikke herkomst, der er bestemmende for den enkeltes sociale position. Under kapitalismen bliver muligheden for social opgang forøget for grupper, der hidtil havde været fastlåst i en undergiven position, men samtidig øges for alle samfundsgrupper risikoen for økonomisk og social deroute.

Som konsekvens af ombrydningen af socialstrukturen og som kompensation for borgerskabets manglende politiske indflydelse begynder ønsket om individrealisation at trænge sig på. Men mulighederne for individets frigørelse øges ikke i takt med ønsket, bl.a. fordi normsystemet halter bagefter den socioøkonomiske udvikling. Derfor bliver modsætningsforholdet mellem individet og normerne under senfeudalismen mere og mere problematisk.

I *Blichers* samfundsmæssige væren sætter det senfeudale modsætningskompleks sig igennem som en konflikt mellem på den ene side autoritetstro og loyalitet mod enevælden og på den anden side økonomisk usikkerhed og social fraspængthed. Konfliktens første led, enevoldsloyaliteten, er en følge af Blichers funktion som akademisk embedsmand i det senfeudale samfund. Sammenlignet med andre befolkningsgrupper på landet gav præsteembedet jo en beskyttet og privilegeret eksistens. Loyaliteten og autoritetstroen kommer tydeligt frem i Blichers ukritiske beundring for kongemagten og den enevældige styreform i de politiske artikler helt frem til 1839 og i hans feudale forhold til Frederik d. 6.. Den sociale fraspængthed hænger sammen med hans usikre outsiderposition såvel i økonomiske som i litterære sammenhænge.

Denne konflikt har gyldighed for en lang række samtidige forfatterskaber. Men hos Blicher er konflikten tilspidset, fordi han i ekstrem grad befandt sig i en yderposition: *Socialt* var han placeret i den lavere del af det provinsielle akademiske embedsborgerskab, og han søgte forgæves om bedre embeder nærmere hovedstaden. Hans nære tilknytning til adelen forøgede yderligere de

sociale ambitioner. *Økonomisk* var han i klemme fra ca. 1815 til sin død i 1848. Truslen om økonomisk og social deroute hang ham konstant over hovedet, og han måtte se sine børn deklasseret ét efter ét. Og endelig var han i *litterær* henseende både geografisk og smagsmæssigt placeret i en yderposition i forhold til det kulturelle centrum i København. De fleste af hans fortællinger fremkom i provinstidsskrifter, som de smagsdannende kredse hverken kendte til eller ville vide af.

Outsiderpositionen gjorde ham nærtagende for kritik og gav ham mange mindreværdskomplekser, men den gav ham også optimale betingelser for litterært at gribe og bearbejde den konflikt, som han og hans samtidige oplevede som en fundamental usikkerhed.

3. Transformationen af de samfundsmæssige modsætninger til en standskonflikt

Det er min opfattelse, at Blichers fortællinger kan ses som gentagne bearbejdningsformer af det konfliktmønster, der er redegjort for i det foregående. Men idet den litterære bearbejdelse af det samfundsmæssige konfliktstof finder sted, bliver modsætningerne omformet eller transformeret til nye konfliktområder.¹⁶⁾ For det første ville det nemlig af lovmæssige grunde være umuligt at få udgivet fortællinger, hvori sociale modsætninger umiddelbart blev reproduceret.¹⁷⁾ For det andet: Hvis de samfundsmæssige modsætninger blev afbildet præcis som de oplevedes, kunne de simpelthen ikke bearbejdes litterært. Konflikterne opleves jo netop som problematiske og uløselige – også af forfatteren –, og realerfaringen ville derfor stille sig skeptisk over for problemløsninger inden for den umiddelbart givne erfaringsområde.

Den fundamentale *modsigelse* i det senfeudale samfund mellem de bornerte, feudale produktionsforhold og en ny, kapitalistisk produktionsmåde, sætter sig i Blichers samfundsmæssige væren igennem som *modsigelser* mellem:

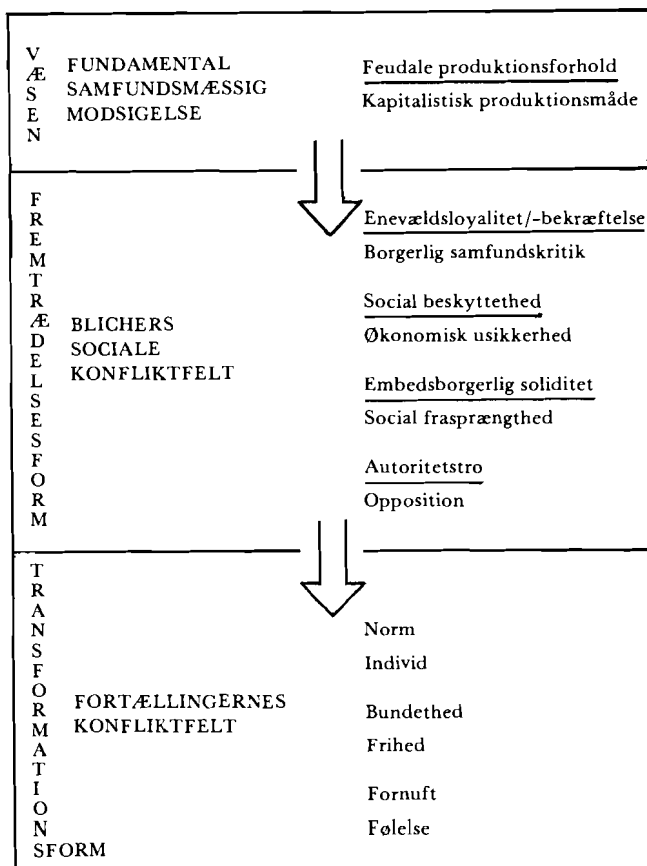
embedsborgerlig soliditet / social fraspregthed
social beskyttethed / økonomisk usikkerhed
enevoldsloyalitet / samfundskritik
autoritetstro / oppositionsholdning

Det er artiklens tese, at det er dette konfliktfelt, der bearbejdes i hovedparten af Blichers fortællinger, men vel at mærke i transformeret form. Blichers konfliktfelt transformeres til konflikter mellem:

norm / individ
 fornuft / følelse
 ydre tvang / frihed

Gennem denne transformation tilsløres den egentlige samfundsmæssige modsigelse, der var bestemmende for Blichers sociale konfliktfelt. Transformationen er altså en ideologisk omformning af den reale konflikt. Den væsentlige modsigelse kommer efter transformationen til at fremtræde som en individuel konflikt. Transformationsmodellen kan opstilles i følgende skema:

TRANSFORMATIONSMODELLEN

Transformationen kan i nogle fortællinger føre over i andre konfliktmønstre. Individ/norm-konflikten anser jeg imidlertid for at være den helt centrale konflikt i Blichers forfatterskab, og jeg vil derfor i det følgende koncentrere mig om at analysere, hvordan Blicher i sine fortællinger bearbejder denne konflikt.

Modsætningen mellem individet og normerne manifesterer sig i Blichers fortællinger næsten altid som en *standskonflikt*.¹⁸⁾ Her ved forstår jeg en konflikt, som opstår mellem mennesker eller i et menneske som følge af forskelle i social placering. Konflikten artikuleres i situationer, hvor standsskel eller barrierer mellem sociale grupper søges overskredet, dvs. konflikten viser sig, når mennesker på tværs af standsskel føler sig tiltrukket af hinanden. I Blichers fortællinger bringes mennesker altid i forhold til hinanden gennem kærligheden: standskonflikten er altid fikseret i det erotiske. Det betyder, at individ/norm-konflikten oftest er bundet til en bestemt aldersgruppe, det drejer sig næsten altid om førægteskabelig kærlighed eller i hvert fald om ikke-institutionaliserede kærlighedsforhold, der søges realiseret på tværs af gængse normer. Netop her bliver sammenstødet mellem individet og normerne tydeligt: Den friere sociale struktur i det senfeudale samfund har medført en bevægelighed, der tilsyneladende åbner mulighed for at overskride standsskellene, især i forbindelse med ægteskabsindgåelse. Ideerne om det frie individ synes at kunne realiseres i kærligheden. Men normsystemet er rigidt, det løsgøres ikke i takt med den socio-økonomiske udvikling. Så snart individet vil realisere sine tilbøjeligheder på tværs af norm og fornuft, kommer den latente standskonflikt til syne. Det bliver da klart, at et fejlslagt valg af ægtefælle betyder social deklassering og individuel tragedie.

IV. Standskonflikten i Blichers fortællinger

1. Indledning

Først ti år efter sin debut som lyriker skrev Blicher i 1824 sine første fortællinger. Overgangen til prosaformen var først og fremmest bestemt af, at det var mere indbringende at producere prosa end poesi. En anden medvirkende årsag kan have været, at prosaformen var bedre egnet til den konfliktbearbejdning, det blev mere og mere påtrængende at foretage, efterhånden som de samfundsmæssige og de personlige modsætninger tilspidsedes. Fra 1824 til 1847 fik Blicher ialt offentliggjort 93 fortællinger.¹⁹⁾ Her-

af er 8 oversættelser eller dokumenterede gendigtninger af tyske eller engelske fortællinger, mens resten så vidt vides er originale. De fleste fortællinger blev til i tidsrummet 1827-1829, da Blicher skrev ialt 33 fortællinger til tidsskriftet *Nordlyset*, som han udgav sammen med bogtrykker J.M. Elmenhoff i Randers. I øvrigt udkom fortællingerne i forskellige småsamlinger og tidsskrifter og i de to 'samlede' udgivelser af fortællinger, som Blicher selv nåede at besørge i 1833-36 og 1846-47.

Det er bemærkelsesværdigt, at det ikke er muligt at registrere nogen kronologisk udviklingslinje i dette omfangsrige materiale; f.eks. afspejler den politiske udvikling, som man kan følge gennem artiklerne, sig ikke direkte i fortællingerne. Her er Blicher skiftevis konservativ og radikal fra starten! Set ud fra min synsvinkel er problemfastholdelsen konsistent gennem alle 23 år, og problemløsningen svinger i hele forfatterskabet mellem regressivt og progressivt.²⁰⁾ Der er derfor heller ikke taget kronologiske hensyn i denne fremstilling, der udelukkende koncentrerer sig om standskonfliktens bearbejdelse i fortællingerne.

Under denne synsvinkel udgør artiklens materiale 66 fortællinger – ialt 72% af det samlede antal. I de 28%, der skilles ud, er der ikke nogen central, forløbsdeterminerende individ/norm-konflikt. Transformationen af de basale konflikter går altså her andre veje. Disse grupper af fortællinger har jeg her set helt bort fra. Når jeg i det følgende skriver fortællingerne, drejer det sig udelukkende om de 72%, der udgør artiklens primærmateriale.

2. Klassifikation af fortællingerne på grundlag af standskonfliktens derealisation

Den senfeudale modsigelse mellem feudal og kapitalistisk produktionsmåde sætter, som vi har set, en lang række modsætninger i samfundet og i Blichers samfundsmæssige væren. Disse modsætninger opleves som usikkerhed og utryghed af Blicher selv og af hans samtidige. Blichers måde at opfange og bearbejde konflikten på, er bestemt af hans historisk specifikke, social-økonomiske stilling og af hans litterære forudsætninger. Det primærpublikum, der tager hans konfliktbearbejdninger til sig, tilhører samme sociale klasse som han selv. Det fremgår f.eks. af subscriptionslisten til *Nordlyset*²¹⁾: Ialt 324 abonnere fra starten på tidsskriftet, og så godt som alle tilhørte det dannede, borgerlige læsepublikum.

Med standskonflikten reproducerer Blicher de sociale modsætninger i det senfeudale samfund – men ikke i identisk form. Det betyder, at konflikten heller ikke umiddelbart kan bearbejdes i et

fortællingsunivers (tid og rum), der er fuldstændig overensstemmende med Blichers og hans læseres miljø. Selvom Blichers læsere ikke er sig deres konflikt bevidst, men kun oplever den som usikkerhed, så kender de konfliktmønstrer godt nok til, at de ville finde det utroværdigt og dermed uinteressant, hvis konflikten blev løst i deres egen hverdagsverden. Konflikten realiseres derfor ikke i et miljø, der er fuldt identisk med Blichers eget; den *de-realiseres*, før den bearbejdes litterært. Med *derealisation*²²⁾ forstår jeg bogstaveligt *ikke-virkeliggørelse*, dvs. konflikten bliver henlagt til et univers, en tid og/eller et rum, som ikke er overensstemmende med Blichers og hans primærlæseres erfaringsverden. Derealisationen er altså ikke i sig selv nogen ny transformation; – den er det sidste led i den transformationsproces, som omdanner den samfundsmæssige konflikt til en individ/norm-konflikt. Derealisationen er det led, som befordrer, at den reale, væsentlige konflikt kan bearbejdes litterært på en plausibel måde. I Blichers fortællinger henlægges individ-norm-konflikten til et univers, der på en eller anden måde afviger fra Blichers reale verden. Forskydningen kan antage forskellige former; der kan være tale om: 1. *Derealisation i tid*, og da altid en tilbageføring i historisk tid, til en tidligere feudalepøke. Der kan være tale om: 2. *Derealisation i geografisk sted*, som regel til det sydlige udland, Italien eller Spanien, dvs. derealisationen ytrer sig som *fjerneksotisme*. Endelig kan der være tale om: 3. *Derealisation i socialt miljø*, hvor der er tale om en forskydning i op- eller nedadgående social placering. Konflikten henlægges hyppigt til adelsmiljøer, fordi standsskellene til netop denne stand er de vanskeligste at overskride overhovedet; men konfliktdannelsen kan også henlægges til f.eks. et pjalteproletarisk miljø. I begge tilfælde er der tale om, at konflikten dannes i et *lokalkoloristisk* univers.

Det er væsentligt at holde fast på, at den grundlæggende konflikt i fortællingerne *overalt* er en individ/norm-konflikt, der – undtagen i gruppe 6 – manifesterer sig som en standskonflikt. Det er individ/norm- eller standskonflikten, der er determinerende for forløbet i alle fortællingerne. Konkret gestalter konflikten sig naturligvis forskelligt i de enkelte tekster, idet den derealiseres og bearbejdes på forskellig måde. Det er på grundlag af disse derealisationsformer, at fortællingerne kan inddeles i grupper, som vist på side 32.

Inddelingen af fortællingerne i skemaet går ud fra en bestemmelse af dét rum og dén tid, hvori konflikten dannes. I forløbet, under konfliktudfoldelsen, kan der imidlertid ske ændringer i ste-

KONFLIKTDANNELSENS RUM

TID:	FORTID	SAMTID
RUM:		
GEO. FJERNT/ SOC. FJERNT	1. Derealisation i tid, sted, miljø 11%	2. Derealisation i sted, miljø 14%
GEO. NÆRT/ SOC. FJERNT	3. Derealisation i tid, miljø 34%	4. Derealisation i miljø 33%
GEO. NÆRT/ SOC. NÆRT	5. Derealisation i tid 6%	6. Realisation 2%

det og miljøet, således at konflikten bilægges i et univers, der afviger fra konfliktdannelse rum. I de enkelte fortællinger kan derealisationen være gennemført i alle former, således at konflikt-dannelsen er henlagt til et rum, der afviger både i tid, sted og miljø, eller der kan være tale om, at et par eller en enkelt derealisationsform er taget i anvendelse. – Kun i et enkelt tilfælde – i gruppe 6 – er den forløbsdeterminerende konflikt hverken derealiseret i tid, sted eller miljø: I *Sildig Opvaagnen* (1828) realiseres konflikten som en erotisk fikseret individ/norm-konflikt; den er placeret i Blichers samtid, i hans eget provinsielle embedsmandsmiljø. Distancen til konflikten er her alene opretholdt af en gennemironisk holdning til fortælleren. Det skal jeg senere vende tilbage til i analyseafsnittet.

Det er min opfattelse, at der er en nær sammenhæng mellem derealisationsformerne i de 6 grupper og Blichers måde at bearbejde konflikten på: Fra gruppe 1 til 6 indskrænkes gradvist de eksotiske og lokalkoloristiske elementer i fortællingsuniverset, parallelt med at realismen i konflikt-bearbejdningerne tiltager. Denne tese vil blive afprøvet gennem analyserne i det følgende afsnit.

3. Analyser

a. *Derealisation i tid, sted og miljø*

I denne gruppe af fortællinger er handlingsuniverset både forskudt i tid og i rum. Fortællingerne foregår i historisk fjerne tider, i feudale samfund, og handlingen er henlagt til Tyskland, Italien, Grækenland eller Østen og til et fremmed socialt miljø, som regel et fornemt adeligt. Der er således tale om udpræget eksotisme i fortællingernes univers; fortællingerne er i enhver henseende fjernet så langt som vel muligt fra Blichers og hans primærlæseres reale erfaringsverden.

Jordskjælvet i Messina. (1827, VIII, s. 60 ff)

I *Jordskjælvet i Messina* er forløbet henlagt til et fortidigt og gennemført fjerneeksotisk univers, Rom og Messina år 1783.

Handlingsresumé: Den unge adelsmand og kunstmaler *Bandini* overrasker på en natlig spadseretur uden for Rom to snigmordere, der netop har stukket en ung pige ned, og som nu ligger på lur efter hendes elsker, *Cotaldi*. Bandini når at advare ham, og de flygter begge uskadte til Bandinis hjem. Cotaldi bliver nu klar over, at banditterne har dræbt hans elskede, *Armida*, og under en strøm af tårer fortæller han sin nye ven sin kærlighedshistorie: Armida – en forældreløs adelsdatter fra Palermo – er kommet til Rom for ved en fjern slægtnings hjælp at føre en proces mod inkquisitionen, der har beslaglagt hendes familieejendomme. Denne slægtning, en højtstående kardinal, viser sig at være en stor libertiner, og under skinhelligt dække af hjælpsomhed, holder han Armida skjult på sit landsted uden for Rom som sin elskerinde. Ved et tilfældigt møde forelsker Cotaldi sig i Armida, og da han af hendes amme erfarer hendes ulykkelige historie – processen har hun også tabt – beslutter han sig ædelt til at befri hende fra kardinalen, flygte med hende til sit hjem på Sicilien og gifte sig med hende der. Denne plan må kardinalen have fået nys om, og nu effektivt forpurret.

Cotaldi er utrøstelig, men ved Bandinis hjælp kommer han hjem til Messina for at pleje sin sorg på sit slot. Kort efter forelsker Bandini sig imidlertid voldsomt i en naboherugs datter, *Gianetta*, som er forlovet med en hovedrig og fornem gammel prins – som hun ikke elsker! De to elskende beslutter at flygte sammen og lade sig vie hemmeligt på Cotaldis landsted uden for Messina. Men bortførelsen afsløres af den skinsyge prins, og Bandini fængsles, mens Gianetta sygner hen af sorg. – Da bryder jordskælvet løs i Messina: Cotaldi, Bandini og Gianetta reddes mira-

kuløst (mens Gianettas forældre og prinsen omkommer!) og Bandini og Gianetta kommer tilfældigt om bord på det samme skib. Da skibet strander ved Neapel, falder de over bord i hinandens arme, og Bandini redder Gianetta i land, – men hun dør under strabadserne. Før Cotaldi når at hindre det, har Bandini dræbt sig selv ved den elskedes lig. – Kort efter genfinder den bedrøvede Cotaldi – der ikke blot har reddet sig selv, men også sin formue – ved et tilfældigt møde i Pompeji sin Armida. Det viser sig, at hun kun blev såret af banditternes dolkestød – og hun og Cotaldi kan da omsider forenes.

I *Jordskjælv* i Messina er forløbet determineret af to sideordnede konflikter, der indbyrdes belyser hinanden. For overskuelighedens skyld skal de to konfliktforløb først gennemgås hver for sig.

Oprindeligt er Cotaldi og Armida begge hjemmehørende i den højere sicilianske adelstand. Straks ved den sceniske præsentation fastlægges standstilhørsforholdet og den økonomiske status, – eksempelvis på følgende måde: »»Mit Navn (...) er Cotaldi; mit Hjem Messina. Min Stand er adelig; min Formue saa stor, at jeg aldrig har behøvet at nægte mig selv Opfyldelsen af noget rimeligt Ønske.«« (s. 64). Men ved fortællingens begyndelse er den sociale balance mellem de to elskende ikke til stede. Den katolske inkvisition har frarøvet Armida ikke blot hendes familiegods, men også hendes dyd: Hun er sunket dybt både socialt og moralsk. Selv holdes hun hen i uvidenhed om sin kummerlige tilstand: den økonomiske ruin kender hun ikke til, og som naiv uskyldighed må hun anse sit forhold til kardinalen som guddommeligt rent og ikke som moralsk forkasteligt. Den liderlige kardinal holder hende listigt nok indespærret i et rent paradys af en idyllisk, romantisk have, som kun den alvidende fortæller og Cotaldi gennemskuer som et vrængbillede: Cotaldi beretter: »»Hun (ammen) førte mig gjen-nem mange Omveje til Maalet – maaske for at gjøre dets Opnaaelse desto kosteligere og kostbarere: Ligesom vi i en nymodens Hauge see et fortryllende Tempel i en ikke fjern Frastand; men dog maae finde os i at giennemkrydse en lang Labyrinth, der ofte ganske skjuler Templet, stundom lader det dunkelt og flygtigt gjen-nemskinne; men omsider just desto fuldeligere stiller den hæftigt pirrede Længsel.«« (s. 67). Den moralske kritik bliver tydelig, når vi når til landstedets indre gemakker: »»Det Indvendige stod i fuldkommen Harmonie med det Udvendige af *dette Asyl for lov-løs, forbuden Kjerlighed*: Lamper af Alabast hængte ned fra de malede Lofter, og kastede et tvivlsomt Skjær paa lange mørkerø-

de Silkegardiner, og sorte Atlaskes Divaner, der vare adskilte ved hvide nøgne Marmorfigurer. Gulvet var belagt med kostbare, vævede Tepper, at ej engang et Fodtrin skulde lyde i denne Cyprias Løndom. (...) Tvende tykke, nylig antændte Voxlys, i massive Sølvstager, belyste de udvalgte Malerier, med hvilke Væggene vare prydede; alle skikkede til at vække Andagt, eller – Sandselighed. Ved Siden af en angerfuld Cæcilia steg en fortryllende Venus Anadyomene op af Havet; og under Madonna med Barnet omfavnede Digternes skjelske Gud den allerede halvt forvandlede Daphne. De forføriske Billeder, det Hemmelighedsfulde i mit Besøg, den saalænge og saa højt spændte Forventning, bragte mit Blod i en sød, mig hidtil ukjendt, Bevægelse.« (s. 73-74).

Landstedet afspejler med sin forening af lummer boudoir- og ophøjet tempelstil kardinalens dobbeltmoral, en pikant blanding af sanselighed og fromhed.

Armida bliver sig først sit fald bevidst, da hun forelsker sig i Cotaldi, og først da opstår konflikten: hun er vanæret, og hun er fattig og må derfor tåreblændet besvare Cotaldis ægteskabstilbud: »»(...) et Ord, Cotaldi! skal snart for evig adskille os: jeg – jeg er Dem ikke værd!« (s. 82). Men Cotaldi er en ægte helt med alle påkrævede egenskaber: »Mod«, »Sindighed«, »Oprigtighed« og »Klogskab« (s. 67), og det er hans faste plan, »»saaledes som Dyd og Ære byder« (s. 71) at rejse den faldne elskede, moralsk, økonomisk og socialt. Gennem tårepersende scener af anger, overvinder Armida sine betænkeligheder, og efter lang tids forløb og overvindelse af mange vanskeligheder forenes da omsider de to elskende.

Som fortælleren fremstiller det, er det Cotaldis og Armidas personlige fortjeneste, at konflikten overvindes lykkeligt. For det første er Armida fundamentalt uskyldig i sit fald, og da hun fatter, at kardinalens forførelse har jordiske, sociale og moralske implikationer, angreer hun bodfærdigt og intenst. For det andet er Cotaldis kærlighed ren: »»– Alt dette veed jeg, og dog Armida! dog elsker jeg Dem; men, ved den evige Kjerlighed! Jeg elsker Dem af et reent Hjerte!« (s. 83). Hans motiver til at frelse hende er ikke begær eller sanselighed, men tværtimod den »søde ophøjede Følelse«: »»Dette Forsæt (om at frelse Armida) fyldte min Sjæl med en Glæde, som hævedes – ja næsten tør jeg sige – forædledes ved den stolte Bevidsthed: hendes timelige og evige Salighed skal være ganske mit Værk! mig, hendes frelsende Engel, skal hun skyldte Alt – ja hun vil mere tilbede end elske mig, naar hun i sit til Uskyldighed gjenfødte Hjerte erkjender, hvad jeg var for hende!« (s. 79).

Armidas og Cotaldis kærlighedshistorie spejles negativt af fortællingens andet parforhold. Standskonflikten har her omvendte fortegn. Mens Bandini kun er en genuesisk adelsmand, er Gianetta datter af en marchese og tilmed forlovet med en højfornem prins. Dette parti er alt for fordelagtigt til, at konflikten vil opløse sig, som Bandini naivt forestiller sig: »naar hun først var hans; vilde Alting jevnes af sig selv, Forældrene nøjes med en Svigersøn, der vel var mindre fornem, men bedre istand til at gjøre Datteren lykkelig, end den allerede halvt bedagede Morisi (...)« (s. 98). Bandini elsker Gianetta med en heftig lidenskabelighed, og flugten søges uovervejnet og hastigt gennemført. På Cotaldis landsted er præsten parat til lovformeligt at forene dem. Men planerne forpurres af den skinsyge prins, og først efter vulkanudbruddet mødes de elskende igen! For så vidt skulle alt nu være lagt til rette for de to elskendes forening, og alligevel dør de så begge en dramatisk død. Det synes meningsløst, – men ser man nøjere efter, antyder fortællingen selv holdningsforskelle til de to konfliktforløb, der peger på, hvorfor de må løses forskelligt:

Bandini og Gianetta tror, at de omkostningsfrit kan sætte sig op mod konventionerne (forældrenes bestemmelse om Gianettas ægteskab med prinsen f. eks.). Deres kærlighed er voldsom og kræver hastig realisation. Bandini lytter ikke til Cotaldis besindige advarsler, han er besat af sin lidenskab. Beslutningen om flugt træffes hovedkuls, og fortællingen må af samme grund bortforklarende anfægte Gianettas dyd: »Dersom nogen skulde undre eller støde sig over, at en fornem, velopdraget og sædelig Pige saa hastigt kunde fatte den Beslutning, at give et lønligt Møde; den være lagt det paa Sinde: at Kjerlighed i Italien er en ganske anden Lidenskab, end her i Norden, og at den hisset, ligesom Planterne, drevet af en hedere Sol, udklækkes, voxer og modnes med en Styrke og Hurtighed, som er ubekjendt under denne koldere Himmel (...)« (s. 100).

Der fældes ikke nogen dom over Bandini og Gianetta, men gennem den patetisk sentimentale død, der bliver dem til del, sætter fortællingens værdidomme sig igennem. Den egentlige årsag til deres tragiske endeligt bliver først klar ved en sammenligning med Armida-Cotaldi-forløbet. I deres historie er nemlig angeren den centrale følellestilstand, der befordre den lykkelige løsning af konflikten. Angeren er her oppotenseret til det hysteriske – med en sentimental effekt til følge – og netop derved tydeliggøres det totale fravær af anger i Bandini-Gianetta-historien. Fortællingens dyds-sentimentale sigte pointeres således af, at de to parallelle

konfliktforløb får forskellig udgang.

I *Jordskjælv* i *Messina* er standskonflikten sat i dydens tjene-
ste: hos det angrende par, Cotaldi-Armida, tjener overvindelsen af
standsforskellen dyden og moralen: Armida genvinder sin tabte
dyd og sin tabte sociale status ved foreningen med Cotaldi. For
dem ophæver konflikten sig derfor mirakuløst og aldeles uproble-
matisk. Men hos det angerløse par, Bandini-Gianetta, der gør op-
rør, fordi standsskellene står i vejen for deres lidenskabelige selv-
realisation, fører løsningsforsøget til tragedie. Fortællingens kon-
klusion bliver derfor, at den forkaster forsøg på at overvinde
standsskel, hvor det er lidenskab, der tilskynder til det. Men
hvor overskridelsen af standsskel tjener moralsk-dydlige formål,
anses det for acceptabelt.

I de fleste af fortællingerne i gruppe I opløser konflikten sig i
sentimentalitet som i *Jordskjælv* i *Messina*. I nogle af fortællin-
gerne viser konflikten sig direkte at være en *pseudokonflikt*: De
modsætninger, som konflikten udspringer af, viser sig at bero på
misforståelser, der i sidste øjeblik opklares. I andre fortællinger
i gruppen løses konflikten imidlertid midt i forløbet: De elskendes
forening på tværs af standsskel kommer her tilsyneladende upro-
blematiske i stand. Men lykken viser sig at være kortvarig, kon-
fliktløsningen har i disse tilfælde altid foreløbigheds karakter.
Det videre forløb viser, at en omkostningsfri konfliktløsning er en
illusion; standsskellene kan ikke uden videre negligeres.

Det gælder for alle fortællinger i gruppe I, at konflikten bear-
bejdes *sentimentalt dydigt*. Standskonflikten udløser her skemati-
ske valgsituationer, hvor kærlighed, lidenskab og følelse på den
ene side er stillet skarpt op over for ære, dyd og fornuft på den
anden side. Udgangen på konflikten er afhængig af, hvilket valg
forlovelsesindividerne gør. Denne omformulering af den *socialt
bestemte standskonflikt* til en *moralsk konflikt* peger tilbage mod
den moralsk sentimentale læsefrugtnovelle. – Fortællingerne i
gruppe I er – såvel i konfliktdannelse som i konfliktudgang – bag-
udrettede. I de kraftigt derealiserede, fjerneeksotiske universer,
hvor konflikten dannes, svækkes hensynet til sandsynlighed, au-
tenticitet og realisme i konfliktløsningerne. Her kan de usandsyn-
lige forviklinger og talrige deus ex machina indgreb let benyttes,
uden at realerfaringens skepsis stiller sig spærrende i vejen. I alle
fortællinger i gruppe I bliver konflikten på ét eller andet tidspunkt
i forløbet *løst*. Hvad enten konfliktløsningen bliver fortællingens
happy end, eller løsningen dementeres af forløbet, bliver resultatet
det samme: I det første tilfælde fremtræder konfliktløsningen

som en *opløsning*, i det andet negeres løsningen, fordi den er etableret på moralsk forkastelige præmisser. I begge tilfælde bliver konfliktløsningen derfor et *postulat*. At konflikten er løst betyder nemlig ikke i nogen af tilfældene, at de modsatrettede interesser, der skabte den, er erkendt, endsigte ændrede; – tværtimod bliver de opretholdt. I fortællingerne i gruppe 1 bliver standskonflikten mere *tilsløret*, end den bliver *løst*. Konfliktbearbejdningen må derfor her betegnes som *regressiv*.

b. Derealisation i sted og miljø

I denne gruppe af fortællinger er stedet, hvor konflikten dannes, – ligesom i gruppe 1 – forskudt sydpå. Også her er miljøet altid et adelsmiljø, men fortællingen forløber i en tid, der ligger tæt på forfatterens egen.

Det specielle ved denne gruppe af fortællinger er desuden, at det drejer sig om noveller, hvis hovedperson er *emigrant*. Det betyder, at det fjerneksotiske element i selve forløbet trækkes ind på hjemlig grund, idet emigranten flygter fra sit hjemland til Danmark. Det kendte og det fremmede støder således sammen og giver et interessant spændingsforhold i forløbet. Emigranterne præsenteres som politiske flygtninge, men der er altid primært sociale årsager til deres flugt. I de fleste fortællinger i gruppe 2 opstår konflikten i revolutionstidens Frankrig, og emigranterne er her franske adelsmænd på flugt såvel fra guillotinen som fra en påtrængende standskonflikt. Flygtningen mister eller opgiver under flugten sin adelige identitet, og i landflygtigheden kommer han til at indtage en position under sin stand. Derfor opstår der let nye standsproblemer i det fremmede.

Kniplerinden. (1844, XXIX, s. 53 ff)

I *Kniplerinden* koncentrerer forløbet om en fransk emigrant i 2. generation. Den konflikt, der oprindeligt var bestemmende for landflygtigheden – og dermed fortællingens forløb – er knyttet til revolutionen forud for forløbet, men refereres af hovedpersonen til fortælleren.

Handlingsresumé: Tre voksne søskende kommer i 1813 rejsende til Tønder for at besøge en gift søster dér. Et par kilometer uden for byen standser de op ved et fattigt hus, hvor den yngste bror – den unavngivne *fortæller* – henter vand til sin søster, der er blevet utilpas på rejsen. I huset bor en fattig, ung kniplerske med sin dødssyge mor. Fortælleren fatter interesse og medlidenhed for den unge pige og efterlader ubemærket en pengesum i huset.

Fjorten dage efter – og kort før afrejsen fra Tønder – drømmer fortælleren en nat om kniplersken, og tidligt om morgenen tager han ud for at besøge hende. Han genfinder kniplersken alene og i sørgedragt – moderen er kort forinden død – og hendes kår er yderst ringe. Fortælleren finder, at hun opfører sig med en anstand, der er usædvanlig for hendes sociale stilling, og han beslutter derfor ædelmodigt at gøre noget for hende, skønt hun anstændigvis ikke mener at kunne modtage hans hjælp. Han får hende dog omsider til at fortælle sin historie: Faderen var fransk emigrant fra Bretagne og døde, mens *Henriette Goelan* var barn. Moderen var af tysk småborgerfamilie, og hendes forældre forstøede hende på grund af hendes forbindelse med en flygtning. Derfor flygtede forældrene sammen til Danmark, hvor de siden har ernæret sig, som de bedst kunne. Da fortælleren erfarer, at Henriette taler både fransk og tysk flydende, foreslår han hende på stedet at blive gouvernante for sin søsters børn. Efter nogen betænkning modtager hun tilbudet, og hun ansættes med familiær status i søsterens familie.

Fortælleren vender nu tilbage til København for at tiltræde en længere handels-, dannelses- og ferierejse til Frankrig og Italien. Han kan ikke rigtig glemme Henriette og opholder sig en tid i Bretagne for at søge oplysninger om hendes familieforhold. Efter længere tids forgæves søgen finder han et portræt af hendes far, *Charles Goelan*, der viser sig at være søn af en rig fransk adelsmand. Familieslottet blev ødelagt under revolutionen – kun Charles og en søster, der flygtede til Vestindien, undslap uafhængigt af hinanden. Som tak for portrættet og for oplysningerne om sine familieforhold sender Henriette fortælleren et brev, indeholdende en skjult kærlighedserklæring.

I mellemtiden er fortællerens bror, *Christoffer*, hjemme i Danmark blevet forelsket i Henriette, har friet og fået afslag. Han rejser hovedkulds ned til broderen i Frankrig, dels for at komme sig af sin sorg over afslaget, dels for at ordne nogle vigtige økonomiske forretninger for familien og endelig for at fortælle sin bror, at han sandsynligvis er den lykkelige, som Henriette elsker. I Bretagne får fortælleren også oplyst, at Charles Goelan før revolutionen havde en elskerinde, med hvem han ventede et barn. Charles ville gifte sig med hende, men hans forældre forpurrede dette og sendte hende hemmeligt bort fra slottet. Fortælleren får oplyst, at dette barn, Henriettes halvsøster, nu er tjenestepige på en kro på egnen, men hans søgen efter hende er forgæves. På forretningsrejsen kommer de to brødre imidlertid til Livorno, hvor Christoffer

en dag på gaden møder Henriettes gengangerske, der viser sig at være halvøsteren, *Marion*. Hun er et par år tidligere blevet genfundet af sin faster, der nu er barnløs enke efter en rig plantageejer på Vestindien, og som straks har taget sin niece kærligt til sig. De to kvinder rejser nu med til Danmark for at forenes med søsteren/niecen. På sejlturen forlover Christoffer sig med Marion, og turen og fortællingen ender i stor gensynsglæde og dobbeltforening af de to søstre og de to brødre.

I *Kniplerinden* er der indtil flere centrale standskonflikter: Forud for forløbet, i forældregenerationen, ligger to standskonflikter, der er determinerende både for nutidskonfliktens opståen og for dens opløsning.

Den første konflikt opstod i sin tid, da Charles Goelan ville gifte sig med sin elskerinde, der var fiskerdatter. Hans forældre forpurrede denne mesalliance ved at sende den gravide pige bort – uden at Charles vidste det. I forældrenes øjne var en varig og officiel forbindelse mellem sønnen og den fattige pige en utænkelig social deklassering. Denne første konflikt blev altså løst af omgivelserne ved en voldelig adskillelse af de to elskende – og til overmål kom så også revolutionen imellem dem.

Den anden konflikt udspandt sig ligeledes som et modsætningsforhold mellem forældrene – som repræsenterede normsystemet – og de unge. Men denne gang var det Charles, der som fattig og standsløs flygtning blev vist bort af Henriettes mors forældre. Da Henriettes mor blev gravid, blev også hun udstødt af familien. Udgangen på denne konflikt blev dog lykkelig, for så vidt som de to unge, Henriettes forældre, forenedes – omend kortvarigt – i et ægteskab i deres landflygtighed i Danmark. I Tønder er Henriette vokset op under kummerlige forhold: Hun og moderen har efter faderens død måttet klare sig ved at fremstille kniplinger, og de har i perioder levet på et eksistensminimum.

Henriettes placering i knipleindustrien har central betydning for dannelsen af fortællingens tredje konflikt. Derfor skal der her i et kort indskud gøres rede for industriens organisation:

Knipleindustrien var i lighed med hosebindeindustrien en udviklet forlagsvirksomhed (jf. s. 11 f). Oprindeligt var knipleriet et bierhverv, men under landbrugskrisen blev det for mange fattige familier i Sønderjylland et nødvendigt hovederhverv. – Kniplemoden stammede fra Holland, hvorfra garn og mønstre importeredes sammen. Industrien var derfor afhængig af gode forbindelser til hollandske leverandører, og en sådan forbindelse var kniplehandleren den eneste, der havde kapital til at etablere. Fra ham fik

kniplepigerne deres materialer i kommission til forarbejdning, og når produkterne var færdige, fik han dem tilbage til salg i købstæderne i ind- og udland. Kniplepigerne og børnene var derfor helt afhængige af kniplehandlerens nåde. Det var ham, der skaffede dem garn og mønstre, og de måtte derfor udføre deres arbejde på hans betingelser og til den løn, han fastsatte. Kniplearbejdets omkostninger for arbejdernes helbred fremgår direkte af fortællingens pointering af Henriettes lidende, sygeligt blege ansigt. Kniplingshandlernes magt over deres arbejdes tilværelse var enorm; afhængighedsforholdet var ikke blot arbejdsmæssigt-økonomisk; – også seksuelt måtte kvinderne tit sælge sig til ham. Det fremgår bl.a. af Henriettes redegørelse: »»Een af de Kniplingshandlere, til hvem Arbejderinderne befinde sig væsentlig i samme Forhold som de engelske Fabricanter til Fabrikeierne, modtog entidlang vore Kniplinger mod nogenledes billig Betaling; men saa faaer han isinde at indlemme ogsaa mig i sit vidtløftige Harem. Jeg afviste hans skændige Forslag saaledes, at det ikke blev gjentaget. Ved næste Leverance viste han mig Følgerne af min Vægning; han havde Eet . og Andet at udsætte paa Varerne, og nedsatte Prisen for dem. Ja han misanbefalede mig derforuden hos flere af hans Laugsbrødre, saa at jeg forgjæves tilbød Een efter Enanden mine Frembringelser.«« (s. 61).

Også i andre sammenhænge har Blicher fremlagt en indigneret, *moralsk kritik* af industrialiseringens sociale omkostninger. I *Vestlig Profil af den Cimbriske Halvø* (1839) har han endda med utroligt klarsyn gennemskuet arbejdsdelingen og proletarietets merarbejde: »– Jeg kan ikke lide Tønder, bare for disse Spindelvæves Skyld. Jeg lider overhovedet ingen Syssel, der udelukker andre, vorder til Enebestilling, Fabrikarbejde eller Manufakturværk. Ensformighed i Bestilling og Leveviis sløver stedse Sjælen, om ikke altid Legemet; gjør Mennesket til Maskine. I de store Fabriker, i Silke-Fængslerne, i Bomulds-Tugthusene, i Cambridge-Forbedringshusene sælge Menneskene sig selv til Slaver, sig selv og sine Børn i mange Led. Denne Slags Trældom er mig langt modbydeligere end egentlig Tugthusvæsen« (...) »– Men Kniplingskvinden, hvad gjør hun? Hun udstrækker sin Haand til Fileernaalen, og til den allene, og legemlig Svaghed, om ej endnu noget værre, er ofte hendes Hænders eneste Frugt. Hun »leer ikke ad Fremtiden.« – Er det hendes Huus, hun »beriger med Mad og Drikke?« – Er det hendes Huusfolk, hun »forsyner med varme Klæder?« Er det hendes »Huusbond, hendes børn, der prise hende salig?« – *Det er Kniplingskræmmeren, hun beriger; det er*

Ham, hvis Silkeorm hun er, der bryder sig kun lidt om Sommerfuglen, naar han faaer dens Spind. – Og derfor maae tusinde Sommerfugle sidde i evigt Fangenskab, paa det at Andre i Friheden kunne beklistre sig med Spindelvæve, i hvilke det Stundom hænder, at Husbonden bliver hængende, udsuget som en Flue.« (XXIII, s. 98-100).

Det bliver fortællerens opgave i »Kniplerinden« at udfri Henriette fra hendes lidet misundelsesværdige sociale stilling. Skønt hun lever på et eksistensminimum og konstant har prostitutions-truslen hængende over sig, bevarer hun i sit væsen en 'medfødt' anstand, der viser fortælleren, at hun ikke er nogen ægte proletarisk kniplepige, og at hun og hendes familie må have kendt bedre dage. Hun beskrives som »aandelig dannet og dog saa sørgelig klog« (s. 58) og »Aldrig havde saa mange Fuldkommenheder været forenede i een kvindelig Skabning: regelret Skjønhed, fortryllende Ynde, dyb og reen Følelse, poetisk Sands, og uforstyrrelig Takt for Alt, hvad er ædelt i Ord, Tanke og Gjerning.« (s. 70). Det er modsætningen mellem den proletariske position og det adelige væsen, der gør fortælleren interesseret i Henriette: »»De tilhører en bedre Stand, end den, hvori De, maaskee først af Nødvendighed, men nu af egen fri Villie indestænges. – Jeg har baade Evne og Villie til at sprænge Deres eensomme Fængsel, og give Dem en værdigere og mere lønnende Virksomhed.«« (s. 58).

Allerede gennem det privilegium at kunne yde godgørelse er fortælleren placeret socialt. Nøjagtigt hvor han befinder sig på den sociale rangstige gør fortællingen ikke rede for, men at han tilhører højborgerskabet, om ikke han er adelig, vises så meget desto tydeligere indirekte: F.eks. i søsterens familieliv: hun søger *gouvernante* til sine børn (s. 63), ved at fortælleren – med *tjener* – drager på *handels-, dannelses- og forlystelsesrejse* på ubestemt tid (s. 66), ved at Christoffer rejser efter ham for at få oplysninger om en fallit i et handelshus i Livorno, der har betydning for familiens økonomi (s. 72), og endelig ved at fortællerens lille søn i rammeafslutningen brat slutter faderens fortælling, idet han kommer ind med den besked, at *jomfruen* venter med maden. (s. 84).

Som Henriette og fortælleren står over for hinanden ved fortællingens begyndelse, er en forbindelse mellem dem en umulighed pga. standsforskellen. Der er ikke nogen ydre (forældre-) modstand mod forbindelsen, men konflikten optræder som en konflikt i personerne selv. Kun én gang formuleres problemet eksplicit – af Henriette: »Hun traadte mig et Par Skridt nærmere, med en bydende Anstand, og en mørk, om ikke skummel Alvorsmine.

»»Sælsomme Mand!« talte hun med langsom og dæmpet Røst, »hvilken Forbindelse kan tænkes mellem vore Livsforhold?« (s. 57). Denne replik er det nærmeste, fortællingen kommer til en egentlig konfliktformulering. Replikken er overordentlig central i forløbet, det fremgår bl.a. af den omhyggelige situationsbeskrivelse, der går forud, og af inquitet. At konfliktbevidstheden tillægges Henriette, hænger sammen med hendes udsatte sociale placering. Forelskelsen kan betyde social opgang for hende, men den kan også føre til social undergang og prostitution. For fortælleren derimod står der ikke det samme på spil. Hos ham er standsskellene så indgroede, at han først kan erkende sine følelser, da han har fundet frem til Henriettes rette herkomst! Hun står socialt så langt under ham, at det slet ikke falder ham ind, at han kan være forelsket i hende! Først da standsligheden er etableret, kan fortælleren erkende, at han elsker Henriette, – og først da kan hun sende ham en skjult kærlighedserklæring (smlgn. s. 57 og 70).

Inden for fortællingens logik drejer alt sig om at få løst konflikten. Det eneste formål med fortællerens rejse er således at forvandle kniplerinden til en adelsdatter. Idet fortælleren får rede på Henriettes faktiske familieforhold, er forudsætningen for en forbindelse mellem Henriette og ham til stede. Da standsligheden er erkendt, opløser konflikten således sig selv.

Det centrale konfliktforløb i Henriettes og fortællerens kærlighedshistorie belyses indirekte af den sekundære kærlighedshistorie i fortællingen, Marions og Christoffers. For her pointeres det netop, at der ingen hindringer er at overvinde, fordi Marion har gennemgået *sin* metamorfose forud for forløbet: »Jeg behøvede kun een af de fjorten Dage, den (sejlturen) varede, for at opdage: at Fiskerpigen var, under Tantens Veiledning, bleven en elskelig uddannet – ikke overdannet (!) Ungmø.« (s. 84). Marions rette stand – på niveau med Christoffers – er bekendt fra det øjeblik, hun indføres i fortællingen, og derfor kan de to straks forlove sig.

Endnu et problem er dog tilbage. For selv om der er etableret social lighed mellem de elskende, er der endnu en kedelig økonomisk forskel mellem de potentielle ægtefæller. Trods det adelige navn er både Henriette og Marion fattige og uformuende; – under revolutionen blev familiegodset totalt ødelagt. Og som fasteren siger – med en forbløffende sans for herkomstens dalende og de økonomiske faktorerers tiltagende betydning for den sociale placering i det kapitalistiske samfund: »»Forresten er Adelskab uden faste Grundeierdomme det Samme som et Glas Vand uden Fod.« (s. 76-77)! Dette økonomiske problem løser fortællingen

imidlertid snildt ved at indføre fasteren som barnløs enke efter en rig vestindisk plantageejer – dermed er de to søstre også sikret en arv!

Som analysen har vist, er standskonflikten i *Kniplerinden* ikke noget reelt problem, men et illusorisk. I fortællingens redegørelse for knipleindustrien og den historisk specifikke baggrund for konflikten er der ganske vist ansatser til en bevidsthed om de sociale problemer, som kunne minde om *Hosekræmmerens*. Men kritikken forbliver her på et moralsk indigneret plan. Det hænger blandt andet sammen med, at standskonflikten her er skrevet ind i en emigrantfiktion: Henriette er som adelig en ener blandt kniplersker. Hendes konflikt beror alene på, at hun er uvidende om sin rette herkomst. Så snart det bliver klart, at hun alle dage har været adelig, opløser hendes konflikt sig. Således sniger fortællingen sig uden om den konflikt, som den ellers så kontant lægger op til at ville bearbejde. Standskonflikten i *Kniplerinden* viser sig at være en *pseudokonflikt*.

Ligesom i *Kniplerinden* vendes konflikten i de fleste emigrantfortællinger om. Den opløser sig i lutter misforståelser, der opklares ved tilfældigheder, så emigranten kan resocialiseres og genvinde sin tabte sociale position og identitet. Det gælder således *Et Eventyr paa Heden* (1824), hvor en forbytteshistorie giver anledning til konflikten. Her opløser konflikten sig ved den afsluttende, højst usandsynlige genforening, der opklarer misforståelserne og giver hovedpersonens elskede Josepha hendes sociale status tilbage. Et lignende konfliktforløb kan findes i *Stakkels Louis* (1827). – I de tre nævnte emigrantfortællinger, der repræsenterer langt størsteparten af fortællingerne i gruppe 2, ligger konfliktbearbejdningen i forlængelse af den første gruppes. Også her viser konflikterne sig at være pseudokonflikter, der sentimentalt opløser sig selv.

Men i enkelte emigrantfortællinger bearbejdes standskonflikten med en større problembevidsthed. Det gælder først og fremmest *Guillaume de Martonniere* (1844) og *Skytten paa Aunsbjerg* (1839), der skildrer den samme emigrants historie. I efterskriften til *Skytten paa Aunsbjerg* (XXIV, s. 44) hævder fortælleren som forsvar for fortællingens dunkelhed, at mennesket oplever sin tilværelse som uforståelig og sørgelig (s. 66). De hændelser, som skytten Vilhelm involveres i, betragtes som skæbnebestemte, og årsagerne til Vilhelms tragiske skæbne forbliver i fortællingen ukendt. Denne dunkelhed må have forekommet Blicher utilfredsstillende, for med *Guillaume de Martonniere* (XXVII, s. 169) fø-

jes der en forhistorie til, der åbner for en forklaring på Vilhelms tragedie: Vilhelm har kappet forbindelsen til sin adelige fortid, skiftet identitet og klasse for at sone sin brøde, incestforholdet til fiskerpigen Justine, der viser sig at være hans halvsøster. Men rent faktisk er dette tragiske forhold en konsekvens af den adelige dobbeltmoral, som fortællingen blotlægger i Martonniere-familiens breve. Standskonflikten gentager sig – Vilhelms far har i sin tid elsket Justines fattige mor, normerne forpurrede forbindelsen, og han måtte købe sig fra sit barn ved at betale en fisker for at påtage sig faderskabet. Vilhelm og Justine har derfor ikke haft en chance for at blive klar over deres beslægtethed. Det tragiske består da i, at Vilhelm individuelt søger at sone en brøde, som fortællingen viser, han ikke personligt kan stilles til ansvar for.

Fortolkningen må søge årsagen til Vilhelms tragiske fejlforståelse i det senfeudale samfund, der opstiller uovervindelige standsforskelle og en rigid (dobbelt)moral for at bevare den økonomiske og samfundsmæssige status quo. Det er naturligvis en slutning, som fortællingen ikke eksplicit kan drage. Men ved sin konfliktfremstilling i *Skytten paa Aunsbjerg* og *Guillaume de Martonniere* skaber Blicher den læserbevidsthed, der gør slutningen mulig.

I emigrantfortællingerne i gruppe 2 er konflikten flyttet tættere på end i gruppe 1. For det første udspilles forløbene i en tid, der nærmer sig Blichers, og for det andet flyttes fortællingsuniverset ved emigrantens flugt ind på hjemlig grund. Indskrænkningen af derealisationsfaktorer i gruppe 2 skulle betyde, at muligheden for at krybe uden om konflikten bliver formindsket, og at konfliktbevidstheden derved bliver hævet. Dette er kun i nogen grad tilfældet. I alle fortællingerne i gruppe 2 skrives konflikten nemlig ind i en emigrantfiktion, hvor hovedpersonen har en *særstatus*, der nok engang befordre de lette, sentimentale konfliktløsninger.

Præsentationen af hovedpersonerne som politiske flygtninge har kun til formål at skabe en eksotisk baggrund for forløbene. Det væsentligste er i alle emigrantfortællinger, at hovedpersonen flygter fra en *standskonflikt*, der i den grad er gået i hårdknude, at flugten synes at være den eneste udvej. Flugten medfører altid et *identitetsskifte* og en social deklassering i forhold til positionen i hjemlandet.

Inden for gruppe 2 er der mulighed for to konfliktudgange. I flertallet af fortællingerne bliver konflikten løst, netop fordi den angår en emigrant. Konflikten opstår, fordi flygtningen har mistet sin rette identitet og selv er uvidende om det. Så snart identitetsproblemet er klaret – og det sker altid ved mirakuløse tilfældigheder –

der – opløser konflikten sig selv: den viser sig at være en *pseudo-konflikt*. Standskonflikten som sådan er der ikke taget stilling til, og de modsatrettede interesser, der skaber den, er ingenlunde blevet anfægtede. I sidste instans er konfliktbearbejdelse i denne del af fortællingerne udtryk for en *fornægtelse* af standskonfliktens eksistens. Dette flertal af fortællinger i gruppe 2 peger således tilbage mod konfliktløsningerne i gruppe I.

I det andet eksempel på konfliktbearbejdelse inden for gruppe 2 holder emigranten *bevidst* sin rette identitet skjult. Her fremstilles konflikten og dens opståen – loyalt – som uforståelig. Der er således tale om *accept* af standskonfliktens eksistens. I fremstillingen af konflikten som håbløs og uløselig er der – i forhold til de fortællinger, der hidtil er analyseret – en *højere konfliktbevidsthed* og en *højere grad af realisme*.

c. Derealisation i tid og miljø

Gruppe 3 er den største gruppe af fortællinger i materialet. Her er konflikt-dannelsen placeret i fortiden, i geografisk nære omgivelser. Fortællingernes miljø er derimod forskudt i social op- eller nedadgående retning. I de fleste fortællinger udspringer konflikten i et adelsmiljø, men i enkelte tilfælde er den knyttet til et pjaltproletarisk miljø.

I gruppe 3 er det almindeligt, at konflikten flyttes bort fra det miljø, hvor den bliver dannet – til løsning i et afsondret ydre eller indre rum. Den slags konfliktløsningsrum, *eksiler*, findes overalt i fortællingerne, men mest udtalt er de i grupperne 3 og 4. Eksilet er et uvirkelighedens rum, hvor den individrealisation, som normerne i virkeligheden spærrer for, problemløst lader sig gennemføre, fordi de borgerlige normer dér kan suspenderes. Her kan de elskende – uden hensyntagen til forældreprotester – blive forenede. Eksilet er i sig selv et *eksotisk-koloristisk* moment i fortællingerne: Det kan være en forladt jættestue, et landsted, en skovhytte, en øde ø, eller det kan være en psykisk tilstand af afsondret-hed, f.eks. en vanvidstilstand.

Rødstenen paa Fuur. (1844, XXIX, s. 19 ff)

I *Rødstenen paa Fuur* opstår konflikten på en herregård ved Limfjorden i midten af 1700-tallet. Selve forløbet er henlagt til øen Fur.

Fortællingen er opbygget i to adskilte dele: Første del er en udenforstående fortællers skildring af det ydre hændelsesforløb,

som afsluttes brat og uforløst. Anden del består af Fur-præstens dagbog fra den samme periode, hvorigennem årsagssammenhængen i begivenhedsforløbet formidles, og historien føres frem til en happy end. Opbygningen er således retarderende, den tjener til at intensivere læserens forventning om en opklaring af nogle tilsyneladende mystiske begivenheder; dagbogsfiktionen tjener endvidere til at give fortællingen et præg af autenticitet.

Handlingsresumé: Furboerne karakteriseres i indledningen som arbejdsomme, nysgerrige og overtroiske folk! Da der en helligdag kommer *to fremmede* til gudstjenesten i kirken, og et par furboere efter kirkegangen ser dem forsvinde bag en rødsten, hvorunder trolde og bjergfolk efter lokalsagn har deres huleindgang, tror de, at de to fremmede er bjergmandens søn og datter. – En måneds tid efter viser der sig dog at være en mere jordnær forklaring på fænomenet: I en båd kommer to fremmede mænd til øen på jagt efter deres søster, der sammen med sin kæreste, en udenlandsk galleriejer, er undsluppet fra et planlagt ægteskab med en ældre justitsråd. Hulen under rødstenen er tom, men bærer spor efter de flygtende. Brødrene må forlade øen med uforrettet sag, – lige så kloge som furboerne. – Af fortællingens anden del, *præstens* dagbog, fremgår det, at det er ham, der har hjulpet de to elskende til deres skjulested – naturligvis efter først i hemmelighed at have viet dem. Efter et kortere ophold i hulen er de, kort før forfølgerne indhenter dem, taget til Århus for derfra at sejle med skib til bortførerens hjemland, England. Det viser sig nu af dyre foræringer, som præsten og hans familie får tilsendt, og af et følgebrev, præsten har afskrevet i sin dagbog, at han er en hovedrig lord – med privat kunstgalleri på sit slot!

Fortællingens persongalleri er stillet skematisk op over for hinanden i en sort og en hvid gruppe. Brødrene er egoistiske (ægteskabet skal tjene deres økonomiske interesser), kyniske (de negliger søsterens følelser), brutale (over for præsten) og standshovmodige (over for færgemanden og i deres bestræbelser på at få søsteren gift med justitsråden). Det unge par derimod er gode, dydige og fromme. Ved deres ankomst til præstegården midt om natten er de behørigt ydmyge og betænkelige ved det vovelige skridt, de har taget, men også trygge og faste i troen på at have gjort det eneste sande, fulgt deres følelser for hinanden. Også præsten er ubetinget en positiv figur; han er en »Dydens Lærer« (s. 30), der uden videre betænkning tager det unge par under sin beskyttelse, fordi han straks ser, at de nærer en dydig og ren kærlighed til hinanden. Selv ikke da rygtet vil vide, at englænderen under flugten

har dræbt en af forfølgernes folk, lader det til at afficere hans tilid til foretagendet. I fortællingen rejses der overhovedet ingen tvivl om de positive figurers handlemåde, hvorimod modstanderne af inklinationspartiet er fremstillet som rene skurke. Brødrenes modstand mod et ægteskab med englænderen er så voldsom, at en konfliktløsning i miljøet ikke er mulig. Derfor må de to elskende bryde med normerne og flygte sammen. Efter den frivillige *bortførelse* går *flugten* til Fur. Her arrangeres i hast et *hemmeligt bryllup* i præstens havestue, og flygtningene kan derefter i al dydighed fortsætte flugten, der nu har forvandlet sig til en bryllupsrejse, til deres *eksil*, der ikke blot er en *ø*, afsondret fra omverdenen, men yderligere isoleret i en *stenhule!* Her kan deres kærlighed endelig realiseres, for her er de borgerlige normer tilsyneladende suspenderet.

Opholdet i stenhulen er nødvendigt, for at konfliktløsningen kan etableres, men det er fra starten begrænset til at være af kort varighed. Efter ca. tre ugers forløb er forsoningen med civilisationen sikret de to elskende. De ved hele tiden, at slottet i England venter dem. Derfor opfattes huleopholdet også først og fremmest som en romantisk-koloristisk ramme om hvedebrødsdagene. Det fremgår bl.a. af præstens beskrivelse af det »(...) sælsomme Brudekammer: »Steen foroven og Steen forneden, og Steen paa alle Siderne.« Dog, Amor er ogsaa en Troldmand: den graa Kamp maa han have beklædt med røde Roser, forvandlet Bænken til en Trone, og Straaleiet til en Himmelseng.« (s. 36).

Men konflikten, der beror på standsforskellen mellem de to elskende – hun er etatsrådsdatter og han noget så økonomisk usikkert og fremmedartet som kunststopkøber og galleriejer – opstår kun, fordi han holder sin rette identitet skjult. Som lord er han standsmæssigt et fuldt så passende parti for etatsrådsdatteren som justitsråden. Fornuft og følelse er således ikke, som det foregives, reelle modsætninger i fortællingen. Grundlaget for normbruddet falder dermed bort. Ligesom i størsteparten af emigrantfortællingerne beror problemopstillingen på uvidenhed og er derfor illusorisk. Konflikten opløser sig selv. Den viser sig at være en pseudo-konflikt.

Fælles for fortællingerne i gruppe 3 er, at konfliktløsningerne etableres i *eksiler*, der i de enkelte noveller kan have forskelligartet udseende. Eksildannelsen er en nødvendig forudsætning for, at konflikten kan løses: I gruppe 3 er den geografiske afstand til fortællingsuniverset nemlig ophævet, fjerneksotismen er faldet bort, og derealisationen etableres alene ved hjælp af forskydningerne i

tid og socialt miljø (jf. skemaet). Realismen i beskrivelsen af miljøet er således blevet større, og derfor bliver det vanskeligt at løse konflikten i det. Med eksilet dannes da et eksotisk-koloristisk rum, indkapslet i det hjemlige miljø, hvor de moralske normer postulatorisk kan ophæves og konflikten finde en løsning. Men til forskel fra løsningerne i de fremmedartede, eksotiske universer i f.eks. gruppe 1, er eksilløsningerne altid *provisoriske*. De dementeres af forløbet på forskellig måde:

For det første kan eksilopholdet være af ganske kort varighed. Det har kun den funktion at være skjulested for de unge elskende, indtil konflikten definitivt er ryddet af vejen. Det kan enten ske ved, at den viser sig at være en pseudokonflikt (som i *Rødstenen paa Fuur*), eller også ved at forældrene, der repræsenterer den norm, der stiller sig i vejen for de unges forening, afgår ved en drastisk død (*Livø*). I begge tilfælde betyder ophævelsen af eksilet en endelig *konfliktopløsning*. Oprørerne udsones med normerne, og de *resocialiseres* med sentimental effekt! Eksempler på denne type er *Jøderne paa Hald* (1828), *En Grevinde, en Krigsmand og en Natmand* (1844), *Ravnen* (1844), *Kjerlighed i Vildmosen* (1847) m.fl..

For det andet kan den provisoriske eksilløsning dementeres af forløbet, idet den viser sig at være etableret på uholdbare og urealistiske præmisser. Sådanne dementier fører altid til tragedie, idet det viser sig, at problemer er blevet fejlforstået. I den tilføjede afslutning i *Viinhandleren og Herremanden* skitseres en sådan tragisk konfliktudgang. Tydeligere eksempler er *Fruentimmerhaderen*, hvor den endelige opklaring af konflikten, en intrige sat i værk af standshovmod og såret forfængelighed, falder så sent i et livsforløb, at det kun tjener til at intensivere hovedpersonens tragiske livsforståelse.

Endelig er der inden for gruppe 3 en *tredje type* af konfliktbearbejdninger, hvor Blicher forholder sig ironisk distancerende til eksimprovisatoriet og de sentimentale konfliktløsninger, f.eks. *Røverstuen*, hvor Blicher vakler mellem at distancere sig fra den sentimentale konfliktløsning, – og at acceptere den.

d. Derealisation i miljø

I gruppe 4 er derealisationen indskrænket til et enkelt område: Centralkonflikten dannes i *lokalkoloristiske* miljøer i samtiden. Et bredt spektrum af sociale miljøer er her repræsenteret:

I de fleste fortællinger i gruppe 4 bearbejdes standskonflikten omtrent som i gruppe 3, dvs. ved hjælp af provisoriske eksilløs-

ninger og med sentimentale forsoninger til slut. I et mindre antal fortællinger tilføres bearbejdningsmåden imidlertid nye momenter. Det drejer sig om fortællinger, der foregår i miljøer, der afviger fra dem, der er trukket frem i det foregående, som f.eks.: *Le Petitmaitre d'Ecole, Marie*, (delvis) *Fjorten Dage i Jylland* og:

Hosekræmmeren. (1829, XIV, s. 33 ff)

I *Hosekræmmeren* er konflikten, som det allerede fremgår af titlen, placeret inden for hosekræmmerindustrien, i det agrare småborgerskab. For at forstå konflikten baggrund er det nødvendigt kort at gøre rede for organisationen af den jyske bindeindustri på Blichers tid.²³⁾

Under landbrugskrisen blev hosebinderiet en vigtig indtægtskilde for de fattige hedebonder. Hele familien deltog i arbejdet, der foregik i hjemmene eller under markarbejdet. Gennemsnitligt tjente binderne 6 skilling om dagen, dvs. nok til at dække alle offentlige udgifter på en mellemstor gård.

Hosebinderiet var en af de husflidsgrene, der tidligt blev organiseret i forlagssystemer. Binderne fik ulden i kommission til forarbejdning fra de hosekræmmere, der om foråret havde kapital nok til at opkøbe store partier. Binderne var således dobbelt bundet til hosekræmmerne, dels var de afhængige af hans levering af uld, dels måtte de tage den forarbejdningsløn, han fastsatte, fordi han under hele produktionsprocessen bevarede ejendomsretten til råvarerne. Derfor kom de rige hosekræmmere til at indtage markante magtpositioner.

De hosekræmmere, der havde kapital til at investere i uldopkøb, og som derfor kunne etablere sig som forlæggere, blev naturligvis hurtigt de mest velhavende. Blicher skelner mellem fire kategorier af hosekræmmere:

1. De mest velhavende var de *bosiddende* (forlæggerne), der om foråret opkøbte uld og leverede den til binderne, og som regelmæssigt aftog deres produkter. De sendte de færdige varer videre til faste københavnske grossister og havde stor fortjeneste af deres forlagsvirksomhed.
2. De *gående*, der kun købte færdige produkter i småpartier, som de vandrede til en nærliggende købstad for at sælge. Deres handel var mere tilfældig og ikke så velorganiseret som den første gruppes – og derfor heller ikke nær så indbringende.
3. De *rejsende*, der selv rejste til København eller Holsten med varerne; de så mindre på kvaliteten end på, om de gjorde et godt

køb - indbringende for dem selv - og skadede derved industrien meget. Deres indtægter var følgende også ret ujævne.

4. Endelig var der *holstenerne*, der selv købte op til de tyske markeder i Hamburg og Bremen, der var storføretagere af danske bindetrøjer.

Disse sociale grupperinger for hosekræmmerstanden er baggrunden for den forløbsdeterminerende konflikt i *Hosekræmmeren*.

Michel tilhører den velstående, *bosiddende* gruppe af hosekræmmere. Han er selv forlægger: han har lager af uldvarer, alskoven er fuldproppet med hoser, og binderne er økonomisk afhængige af ham: Esbens far skylder ham 200 daler på sit husmandssted. *Esbens* derimod hører hjemme blandt de socialt lavest stående kræmmere, de *gående*. Det pointeres adskillige gange i fortællingen både af Michel og af hans kone. I Michels første præsentation lyder det bl.a.: »Een af de Kumpener, der *rende omkring* med et Par Dos Hoser i en Tværsæk - dum Hund! frier til vor Datter med to Stude og halvtredie Koe - jo luur ham! - Stodder!« (s. 37) og »(...) Sønnen havde nogle Aar *gaaet omkring* med uldne Vare (...)» (s. 37). *Hosekræmmeren* understreger ligeledes i sin fortælling Esbens position: »Han *løb rigtig nok omkring* med lidt Hoser, og tjente et Par Skilling; men hvor langt skulde det række?« (s. 47).

Esbens sociale baggrund, hans fars store gæld til hosekræmmeren, blokerer for en økonomisk fremgang inden for standen. Han har ikke midler til at slå sig ned som bosiddende hosekræmmer; hans eneste mulighed er at forsøge sig på det holstenske marked, og heller ikke her tiltror Michel ham mange chancer. (Det er da også karakteristisk, at det er en *arv*, der endelig gør ham til Michels ligemand).

Hosekræmmerens kategoriske afslag på Esbens tøvende frieri - han beder jo kun om, at faderen vil undlade at gifte *Cecil* bort, til han vender hjem - er udelukkende begrundet i Esbens ringe økonomiske kår, der gør ham ude af stand til at forsørge hosekræmmerdatteren standsmæssigt. *Cecils* far har ikke spor modvilje mod Esben som person, det fremgår tydeligt af følgende replikskifte: »»Dersom«, lagde jeg til, »han engang kunde komme Hjem igjen med en Snes gode Sedler -« »- og de saa vare hans egne« lagde gamle Michel polidsk til; »ja det var en anden Sag.« (s. 42), og af Michels reaktion, da Esben vender tilbage fra Holsten med de 5.000 daler. Michels afslag er altså ikke udtryk for ond vilje eller ufølsomhed; han administrerer blot de rationelle,

gængse normer for ægteskabsindgåelse. I hans afvisning lægges de reelle, økonomiske kalkulationer og normsystemet helt utilsløret frem.

Når det bliver Michel, samfundet handler igennem, er det naturligtvis, fordi strukturen i det senfeudale samfund er patriarkalsk. Michel er familiens overhoved, hans dispositioner er indisputable – kun indirekte og antydningvist ytrer konen sig imod ham: Til forskel fra sin mand, der byder Esben et »tørt« Velkommen!« (s. 38), sætter hun sig med et »sagte:« Velkommen, Esben!« (s. 39). Da Esben fremsætter sin begæring, standser hun sit rokkehjul – det er usædvanligt, da hun ellers altid uforstyrreligt fortsætter med sit arbejde, – inaktivitet er hos hende tegn på den allerstørste indre bevægelse (jf. hendes beretning) – og ser »stivt« (= forventningsfuld og ængstelig) på Esben. Fortælleren antyder selv et modsætningsforhold mellem forældrene, idet han umiddelbart efter med et »men« sætter Michels negative gensvar i kontrast til moderens stumme håben. Hele sekvensen lyder altså: »Moderen standsede sit Rokkehjul med den ene Haand, lagde den anden i Skjødets, og saa stivt hen paa den Talende; men Faderen sagde, idet han vendte sig om til mig (...)« (s. 39). Endelig står også hendes medfølelse med datterens sorg i modsætning til Michels uanfægtethed, da Esben har forladt gården: »Den gamle Mand smiilte, som før; hans Kone udstødte et »Aa ja!« og satte Rokken atter igang; men Taare trillede paa Taare ned over Cecilias Kinder.« (s. 40). Da Moderen ser konsekvensen af afslaget, datterens vanvid, får hendes stilfærdige opposition et forsigtigt verbalt udtryk: »Somme Tider kom det mig for, det havde været bedre, om de to unge Folk vare komne sammen: »»kan hænde sig,«« sagde vor Mand; »»men det skulde nu ikke være««« (s. 48-49). Først efter hosekræmmerens død – og over for en fremmed – træder hendes kritik helt utilsløret frem: »Jeg syntes nok, han var for haard, men den salig Mand vilde helst raade sig selv;« (s. 47).

Også Cecil bøjer sig en tid lang for de patriarkalske dispositioner. I modsætning til Esben, der kan give sin skuffelse og sorg afløb i ydre aktivitet, i arbejde på at fremme sin sag og indordne sig under de økonomiske krav, er Cecil bundet til den hjemlige intimsfære. Hun kan ikke give sine følelser noget ydre udtryk, men må kompensere psykisk: »Langt borte til Siden saae jeg endnu Esben og Røghvirvlerne af hans Pibe: saaledes – tænkte jeg – uddamper hans Sorg og hans Kjerlighed; men den stakkels Cecilia?« (s. 42). Umiddelbart reagerer Cecil med tungsindighed, men da faderen vil tvinge hende ind i et fornuftsgiftermål med den rige

Mads Egelund, nægter hun pure. Og da hendes nej negligeres, og giftermålet på trods af hendes modstand gøres offentligt bekendt, giver hendes konflikt sig endelig psykisk udtryk i afsindighed. Hun tager tilflugt til et indre rum, hvor kærligheden omsider får de realisationsmuligheder, som de socio-økonomiske forhold nægtede den.

Set udefra er Cecils vanvid en ulykke, der uforklarligt har ramt hende og familien. Michel tyder det religiøst: »»Det er Guds Gjerning«« sagde han, »»hans Villie kan ingen modstaae;«« (s. 48); fortælleren tyder det ligeledes som skæbne. Men for Cecil selv er vanvidstilstanden et paradys, hvori en opfyldelse af alle hendes drømme og forventninger bliver mulig. Det eksil, hun flygter ind i, er et dødsrige, hvor hun og Esben som døde skal forenes: »»Al hendes Tale gik ud paa, at hun var død og kommen i Paradis, og der skulde hun giftes med Esben, saasnart han ogsaa var død (...)«« (s. 48) og: »»Du tøver længe,«« sagde hun (Cecil til Esben), »»Brudesengen har staaet opredt over Aar og Dag; men siig mig først: er Du død eller levende?«« »»Herre Gud, Cecil!«« sagde han, »»Du kan jo vel see, at jeg er levende!«« »»Det var Skade,«« svarte hun, »»for saa kan Du ikke komme ind ad Paradisets Dør. Stræb at ligge dig til at døe saasnart Du kan! thi Mads Egelund gaaer og lurur paa, om han ikke kunde komme først.«« (s. 49). Først da hun har dræbt Esben, kan kærlighedsforholdet i hendes vanvids verden blive fuldbyrdet, og først da er hendes konflikt på det reale plan løst. I sin sindssyge oplever hun forventning og opfyldelse som realitet: »»Jeg har havt en underlig Drøm: det kom mig for, jeg var i Himmerig, og Esben hos mig.«« (s. 52), »»Jeg sov saa sødt; jeg drømte saa dejligt; Esben kom hver Nat og besøgte mig i skinnende hvide Klæder og med en rød Perlekrands om hans Hals!«« (s. 53). Men etableringen af drømmens lykke sker på tragiske vilkår: for at blive forenet med Esben i sit drømmeeksil, må Cecil dræbe ham i virkeligheden. Hermed er også enhver mulighed for en reel konfliktløsning, en jordisk accepteret realisation af forholdet, definitivt destrueret. Og det er så meget mere tragisk, som den egentlige konfliktårsag – Esbens socio-økonomiske position – umiddelbart før drømme-realisationen er fjernet, fordi han uventet har arvet den store formue.

De tragiske begivenheder fører til, at Michel bliver syg og kort efter dør. Hermed er den personificerede årsag til Cecils flugt borte, og hun kan derfor vende tilbage til virkeligheden, – og til konfrontation med sin egen ulykke. Så længe hun er uvidende om, hvilket offer opfyldelsen af hendes forventning har krævet, læn-

ges hun kun tilbage til sit paradisiske tilflugtsrum: »»Har I vækket mig, Moer!«« sagde hun igjen »»har I ingen Tjeneste gjort mig (...)«« (s. 53), »»Hun var aldrig glad, men altid stille bedrøvet, talte ikke uden naar hun blev adspurgt, (...)«« (s. 53). Men da hun mister illusionen om konfliktens omkostningsfri løsning, idet Mads Egelund som hævn for hendes gentagne afslag på hans frieri, fortæller hende om katastrofen, mister hun definitivt forstanden. Den vanvidstilstand, hun nu kommer til at befinde sig i, er af en kvalitativt anden art end den første. Det er ikke noget eksil, hvor en konflikt lader sig løse provisorisk. Nu mister hun forstanden, fordi hun gøres ansvarlig for det tragiske dødsfald - og dét ansvar er umuligt at bære.

Men fortolkeren må til fortællingens konfliktfremstilling tilføje, at Cecils handling er en konsekvent følge af, at hun som kvinde kun kan kompensere psykisk for den konflikt, hun er tvunget ud i. Uden Esben har hun ingen mulighed for at handle eller gennemføre et oprør på et reelt plan. Cecil er lige som Esben og forældrene offer for økonomiske hensyn og sociale normer i det senfeudale samfund, - men ingen af dem er i stand til at gennemskue dette. Da Cecil for anden gang mister sin forstand, får hendes vanvid heller ikke igen eksilets kvaliteter; det er tværtimod en tilstand, der af hende selv opleves som negativ, glædesløs, ulykkelig. Hun er her bundet til virkeligheden, og hun længes håbløst efter en levende Esben, jf. de tre spørgsmål til fortælleren, der kommer snublende over hinanden: »»Er I fra Holsteen? Saa I Esben? Kommer han snart?«« (s. 44). Kun i visen er bevidstheden om at have mistet Esben latent til stede.

Blicher formidler hosekræmmerfamiliens tragedie gennem et fortællerjag, der selv bliver individualiseret og får personstatus i fortællingen. Hans bevidsthed om sammenhænge og årsager i forløbet er derfor heller ikke på niveau med forfatterens, der kun kommer frem indirekte og i antydningerne mod slutningen af fortællingen.

Det fremgår af indledningen, at fortælleren foretrækker friheden i naturen frem for kulturlighedens snæverhed. Blandt menneskene i civilisationen er der (bl.a. på grund af ejendomsretten!) altid strid og kiv. I naturen derimod er alle frie og lige, hævder han. Men da den radikale konsekvens af hans romantiske drøm, nemlig civilisationens udryddelse, går op for den i grunden rationalistiske fortæller, slår han sig selv for munden: »Gud forlade mig denne Flyvetanke;« (s. 33), og »Men, som sagt, jeg meente det ikke alvorligt.« (s. 34). Og da de materielle behov trænger sig på, er

han straks rede til at lade alle romantiske ideer fare. Med indledningen er fortælleren altså karakteriseret som en usikker, modsætningsfyldt og lidt komisk person, som en borgerlig rationalist med romantiske griller, (jf. også den 'roman', som Cecils tilsynekomst giver ham anledning til, og hvori fortællingens forløb foruddiskonteres i triviallitterær regie. (s. 36)). Fortælleren er en udenforstående i hosekræmmermiljøet – der er 6 år mellem hans to besøg på egnen – han ved lidt om den jyske almues stivtind og sejhed i almindelighed, men ikke meget om hedebondens specielle forhold. Han kender ikke, som forfatteren, til de sociale forskelle inden for hosekræmmerstanden og forstår derfor ikke umiddelbart de specielle forhold, der ligger til grund for konflikten.

I den centrale fortællerrefleksion, der afslutter fortællingens første del umiddelbart efter Michels afslag, gengiver han præcist den borgerlige ægteskabsideologi: »(...) at Rigdom ikke er nok til ægteskabelig Lyksalighed, at Hjertet ogsaa maa have sin Stemme: at Klogskab overalt tilraader, at see mere paa Retskaffenhed, Flid og Dygtighed, end paa Penge;« (s. 40). Dette står i modstrid til den *rent* pragmatiske holdning, som Michel indtager, og som fortælleren reflekterer sig frem til at være enig i. Derved afslører fortællingen indirekte, at ægteskabsidealet beror på en fiktion. I realiteten råder rationaliteten altid; det økonomisk sikre standsgiftermål prioriteres altid frem for inklinationspartiet: »mon ikke Rigdom alligevel er det reelleste af alle jordiske Goder? (...) Er Penge ikke tilstrækkelige Surrogater for alle sublunariske Herligheder? uforkastelige Representativer for Mad og Drikke, Klæder og Huuslye, for Agtelse og Venskab, ja for selv en vis Grad af Kjerlighed? Er Formue endelig ikke det, som forskaffer de fleste Nydelser, den største Uafhængighed? som erstatter de allerfleste Mangler? Er Armoden ikke den Klippe, hvorpaa baade Venskab og selve Kjerlighed ofte monne Strande?« (s. 41). Fortælleren viser i denne opremsning af rigdommens lyksaligheder sin bedsteborgerlighed, der står i tragisk-ironisk kontrast til forløbets udsagn, hvor det jo netop beskrives, hvilke tragiske konflikter en sådan holdning kan føre til.

Fortælleren indsigter i begivenhedernes årsagssammenhæng er således langt hen på niveau med de implicerede personers – også han tolker tragedien som skæbne. At forfatteren selv har en anden opfattelse kan dels ses af ironien i de to ovenfor nævnte fortællerrefleksioner; dels antydes den på fortællingens sidste sider i den erindringsforskydning, som forfatteren tillægger fortælleren i forbindelse med gengivelsen af Cecils vise. I de to første gengivelser hedder det:

»Den største Sorg i Verden her,
Er dog at miste den, Man har kjer.«

I de to sidste, der falder efter, at hosekræmmerenken har fortalt sin historie, får visen en lidt anden version:

»Den største Sorg i Verden her,
Er dog at skilles fra den, Man har kjer.«

Mens der i verbet 'miste' er passivitet, som stemmer overens med fortællerens opfattelse af begivenhedernes uafvendelige skæbne-karakter, ligger der i 'skilles fra' skjult en agent, der voldeligt har revet de to fra hinanden. Herved antyder forfatteren, at der må være en årsagsforklaring på det, der tager sig ud som skæbne for fortællingens personer. Men at årsagen er af samfundsmæssig karakter, kan heller ikke forfatteren på det historisk givne tidspunkt gennemskue. Den samme antydning kan ses af fortællingens afslutning, hvor hosekræmmerenkens fortælling i den grad har påvirket fortælleren psykisk, at hans stemning glider ud og farver naturen, der bliver sørgeligt grå og trist. Herved opstår der en tydelig kontrast til alle tidligere naturskildringer i fortællingen, hvor naturen er blevet opfattet som det positive modstykke til kulturen: »den lykkelige Ørken« (s. 33) og »mennesketomme og sorgløse Hede« (s. 42), mod nu: »min Sjæl havde antaget Ørkens Farve«, »Hjælens sørgmodige Fløjten«, »den eenlige Hedelærkes eenformige Klagetriller« (s. 55). Også i naturen afspejler de kulturskabte konflikter sig. I fortællingens forløb dementeres således fortællerens indledende drøm om en problemløsende regression tilbage til naturen. Lige som Cecils lykke i vanvidstilstanden viser det sig at være problemflugt – og ikke konfliktløsning.

I forhold til størsteparten af fortællingerne i gruppe 4, hvor konfliktløsningerne til forveksling ligner gruppe 3's, adskiller mindretallet sig derved, at konflikten her til sidst forbliver *uløst* og *uløselig*. Grunden til at det i disse fortællinger, som *Hosekræmmeren* tilhører, bliver vanskeligere at etablere løsninger er, at derealisationen kun forekommer som forskydning i miljø. Samtidigheden og den geografiske nærhed giver mulighed for *miljø-realisme*, og for *konkretion* i beskrivelsen af konfliktgrundlaget. Denne mulighed er fuldt udnyttet i *Hosekræmmeren*.

Konkretionen i konfliktgrundlaget implicerer, at også konfliktformuleringen må blive realistisk. I modsætning til fortællingerne i det foregående, hvor konflikten så godt som altid viste sig at

være et skinproblem, der opløste sig selv, er der her tale om tremæggelse af kontante økonomiske årsager til en *real konflikt*. Netop derfor bliver konflikten også uløselig i virkeligheden, – kun i eksilet kan en provisorisk, men irreel løsning finde sted.

Personerne selv tolker, som vist, deres tragedie som skæbne-magters uforklarlige indgriben i deres tilværelse, – fortællerens forståelse ligger på linje hermed. Men ved at lægge distance mellem fortæller og forfatter skaber Blicher en *læserbevidsthed* omkring konfliktens uløselighed. Ved at erkende, at standskonflikten reelt er uløselig og tragikken uundgåelig, etablerer fortællingen en *høj konfliktbevidsthed*. Forfatteren lægger afstand til de absolutte, harmoniserende forklaringer (gud, skæbne), men opstiller *ikke* selv *nye årsagsforklaringer*. Dertil kræves nemlig et overblik over samfundsmæssige og økonomiske sammenhænge, som han næppe på det historisk givne tidspunkt kunne være i besiddelse af.

e. Derealisation i tid

I gruppe 5 er forløbet henlagt til en historisk fortid – til Danmark under feudalismen – hvor den udfoldes i et socialt nært miljø. Kun tiden lægger altså her afstand til konflikten. Gruppen er af begrænset omfang – men den er central i forfatterskabet, fordi konflikten er påtrængende tæt på og bearbejdes på et højt bevidsthedsniveau.

Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog. (1824, VII, s. 1 ff)
I *Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog* er forløbet nøje dateret til at omfatte tidsrummet fra 1708 til 1753. I forhold til de historiske begivenheder, der er fortællingens baggrund, har Blicher skudt sin novelle ca. 50 år frem i tid: Marie Grubbe er født omkring 1640, og hun dør i 1718, mens Blichers landsbydegn er født i 1693 og slutter sin dagbog i 1753. Denne forskydning i forhold til de historiske facts har flere implikationer: For det første betyder det, at Blicher ikke fokuserer på den historiske Marie Grubbe selv, men derimod på en fiktiv person, *Morten Vinge* (jf. også titlen). For det andet betyder det, at Blicher ikke blot får sin fortælling placeret i en feudaltid, men tilmed i en feudal kriseperiode. De fleste dagbogsnotater er skrevet under Den store nordiske Krig (1700-1721), der førte til social og økonomisk nedgang. Både krigen og pesten, som i 1711 halverede indbyggertallet i København, har betydning for handlingsgangen. Endelig spiller krigen mellem Sverige og Rusland (1741-43) en rolle i fortællingen, idet fredsslutningen fører til, at Morten omsider kan vende hjem til Dan-

mark.²⁴⁾ Under indflydelse af den politisk-økonomisk krise bryder endelig pietismen igennem herhjemme i begyndelsen af 1700-tallet. Efter Christian d. 6.'s tronbestigelse i 1730 kommer pietismen til at dominere ved hoffet og vækkelsesbevægelserne vinder stærkt frem. Hos Morten får pietismen en vis afklarende og forsonende funktion mod slutningen af hans livsløb. – Fortællingen er således placeret i en feudal periode, som er karakteristisk ved på én gang at være en social, politisk og religiøs brydningstid.

I sted og miljø holder fortællingen sig tæt op ad Blichers geografiske og sociale placering – uden at der er tale om identitet. *Morten Vinge* er degnesøn i den midtjyske landsby, Føulum og ender selv som degn samme sted. Med titlen pointerer Blicher, at denne sociale placering er vigtig. Morten har store ambitioner, dels i intellektuel, akademisk, dels i social retning, men som Blicher selv ser han dem kuldkastet én efter én.

Morten Vinges sociale udgangsposition bestemmer konfliktforløbet i fortællingen. Den centrale konflikt i *Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog* er nemlig, i følge min opfattelse, Mortens egen konflikt, der kommer til syne, da han forelsker sig i *Frøken Sophie*. Mortens kærlighed er uigengældt, og konflikten bliver derfor en indre konflikt, som må bearbejdes i Morten og af ham selv. Dermed være ikke sagt, at fortællingens anden standskonflikt, der udspringer af kærlighedsforholdet mellem *Jens* og *Sophie*, ikke har væsentlig betydning for fortællingens struktur. De to konfliktforløb spejler hinanden, men således at det er *Jens-Sophie*-konflikten, der influerer på Mortens konflikt – og ikke omvendt.

Med sin første dagbogsoptegnelse, »Føulum, den 1 ste Januar 1708« (s. 1) placerer Morten sig selv socialt. Han er født ind i almuen, er vokset ud af forældrenes miljø og identificerer sig i stedet ind i præstemiljøet; han holder nytårsaften hos præstefamilien for andet år i træk, og hans nytårsønske gælder præsten – og ikke forældrene. Allerede i den første notits er det antydnet, at Morten fra sin barndom har placeret sig i et miljø, der ikke er hans.

Som intellektuelt begavet degnesøn – og præsten *Hr. Søren*s protegé – får Morten indpodet akademiske ambitioner: »Det bæres mig for, at jeg skal blive Præst i Føulum;« noterer han som 14-årig (s. 1). Længere kan degnesønnen ikke forestille sig at nå. Til gengæld har han højere ambitioner på præstesønnens vegne: »Og saa Præstens Jens kunde blive Biskop i Viborg –« (s. 1), det finder Morten i sin orden, skønt han fuldt ud er klar over, at hans egne boglige evner langt overstiger Jens'. *Hr. Søren* understøtter

Morten pga. hans gode evner, men også fordi hans egen søn bryder sig fejl om den teologiske lærdom. Hr. Søren kaster derfor alle sine forventninger over på Morten («villum hunc esse filium meum!» (s. 2)), som begærligt honorerer dem. I Hr. Søren's gammelakademiske verden har latinen den altbetydende værdi, og Morten sætter alt ind på at lære sin Cicero – i modsætning til Jens, der foretrækker at gå på jagt. Jens kan tillade sig at se stort på værdierne, for han er født ind i en position i det akademiske miljø. Morten, derimod, må til det yderste anstrenge sig for at erhverve sig sin, fordi han befinder sig i en *social underskudsposition*: Han praler af sine boglige færdigheder, han krydrer sin dagbog med latinske citater og religiøse sentenser, og han fremhæver gang på gang sig selv på Jens' bekostning. *Morten forsøger således intellektuelt at kompensere for sin sociale underlegenhed*. Efterhånden som han erhverver sig større overskud, skifter han holdning over for Jens, – fra barnlig sladderagtighed og selvhævdende praleri: »Hvor Jens ogsaa hakkede jammerlig i sin Cicero! Jeg ved godt, hvoraf det kom, for iforgaars, da hans Fader var til Bryllup i Vinge, var han med Peer Skytte over i Lindum Skov, og – Gud bevare os! – en Vildbasse havde revet hans Bukser istykker. Han løi for sin Moder og sagde, at den Thiele Tyr havde gjort det; men hun gav ham en dygtig Kindhest – habeat!» (s. 2) – til en så stærk identifikation med Hr. Søren, at hans tone bliver faderligt bekymret og bebrejdende: »Gud forlade ham hans Vildskab! Den har bedrøvet mig meest.« (s. 3). Morten er da 15 år!

Da Hr. Søren dør, mister Morten sin moralske og intellektuelle vejleder: »(...) han har givet mig mange gode Formaninger og Lærdomme;« (s. 3), og savnet er mærkbart større, end da forældrene kort efter dør. Af økonomiske årsager må Morten da skrinlægge sine ambitioner. Fra nu af forsvinder de latinske notitser i dagbogen: Den første datobetegnelse efter faderens død noteres på dansk.

I stedet for latinskoleelev bliver Morten fæstet som tjener på herregården Tjele, – introduceret til herskabet af Jens, der efter faderens død er blevet skytte-medhjælper. Var Morten socialt underlegen før, så bliver han det ikke mindre nu: afstanden mellem ham og hans herre er forøget – i det feudale hierarki står herremanden langt over præsten, og Morten selv er sunket fra degnesøn til tyende. Hans ydmyghed og autoritetstro bliver derfor heller ikke mindre på gården. Ligesom Morten i præstegårdstiden tilpasse sig Hr. Søren's idealer, således indordner han sig nu smidigt i sin nye tilværelse efter de krav, der her stilles til ham:

Først og fremmest skal Morten kunne begå sig på *jagt*. I begyndelsen er det så som så med Mortens jagtlyst. Han har hidtil kun haft foragt til overs for Jens' praktiske færdigheder, og han har nedvurderet dem for at fremhæve sin egen intellektuelle overlegenhed. Nu bliver Morten tvunget til at betragte Jens' evner med nye øjne, ikke med præstens, men med herremandens: »»See til Jens! siger naadig Herren: Det er en Jæger!«« (s. 8). Morten dummer sig på jagten, og han føler sig ydmyget. Derfor vurderer han jagtdagen negativt og distancerer sig fra hurlumhejet. 13.9.1709 hedder det: »Igaar var *her* ret en *uroelig Dag*. De vare *her* fra Vi-skum, og *her* var stor Jagt« (s. 7). Men allerede efter et par måneders forløb (7.11.1709) hjælper det, for Morten har skudt en ræv, og - vigtigst - han er blevet rost af nådigherren: »Det er *morsomt nok* med det Skytterie. -« (s. 8). 13.12. samme år er Morten begyndt at identificere sig med sit herskab: »*Vi* havde Klapjagt i Lindum Skov.« (s. 9). Efter et års forløb har Morten fuldstændig overtaget herskabets vurderinger - også sprogligt: »En *magnifiqve Jagt*, *vi* havde idag!« (s. 14). Da Morten som ældre (2.9.1749) tænker tilbage på sin ungdomstid, er det da også karakteristisk nok, at den *herskabelige* jagt bliver ene identisk med *Mortens* ungdomsglæde: »- Paa denne Aarsens Tid var det, *vi* ret nøde Jagtens Fornøielser. Hvor lystigt gik det da til, naar *vi* om Morgenen drog ud; Jægerne raabte og Hundene gjøede, og Hestene trampede ligesaa utaalmodige som *vi* selv. Snart hjemsøgte *vi* Urfuglene paa Heden, snart de vilde Dyr i Skoven - med Spil og Sang fore *vi* hen og hjem.« (s. 41).

Parallelt med at de praktiske færdigheder udvikles, indordner Morten sig sprogligt. I dagbogsnotitserne kommer franske vendinger efterhånden til at spille den rolle, de latinske tidligere havde. Mortens bestræbelser på at lære sig selv fransk hænger dels sammen med behovet for at indordne sig i det nye miljø, dels med ønsket om at hæve sig op fra den underordnede position. Allerede den 3.6.1709 - en måned efter ansættelsen - hedder det: »Hvem der bare forstod Fransk! Herskabet snakker *ikke andet*, naar de spise, og *jeg forstaaer ikke et Ord*.« (s. 6). Specielt ubehageligt for Morten er det ikke at vide, hvordan han bliver vurderet af sit herskab: »Idag talte de om mig, for de saae tit hen paa mig.« (s. 6). - Men den altoverskyggende årsag til at Morten vil kaste sig over det franske er dog, at han har forelsket sig i Frøken Sophie. Det kan læses direkte ud af notitsen allerede den 13.9.1709: »Jeg veed ikke ret, hvad de meente; men det kunde jeg begribe, at de gjorde Nar ad mig baade paa Fransk og Dansk. Om det saa var Frøken

Sophie, saa loe hun mig lige op i Øinene – *det gjorde mig meest ondt. Mon jeg ikke skulle kunne lære dette Snøvlemaal?*« (s. 7). Mortens smag for fransken accelererer i hast med hans interesse for Sophie. 7.10.1709 noterer han: »Det franske Sprog er dog smukkere, end jeg tænkte; det lader Frøken Sophie nu saa nydelig, naar hun taler det.« (s. 9). Og hans flid belønnes, for det er kendskabet til fransk, der formidler den første kontakt til Sophie: »J'ai froid« sagde hun for sig selv. »Skal jeg da kjøre, naadig Frøken?« sagde jeg. – »Comment! sagde hun: Forstaaer Du Fransk?« – »un peu mademoiselle! svarte jeg. Da vendte hun sig om, og saae mig stivt i Øinene.« (s. 10).

De nye kundskaber knytter Morten tættere til herskabet, han forfremmes og opnår en betroet stilling som tjener for junkeren. Men på ét væsentligt punkt vedbliver Jens at være Morten overlegen: I forhold til kvinder og specielt i forholdet til frøken Sophie. Morten og Jens er nemlig fælles om én ting: De er begge forelskede i frøken Sophie. Men mens Jens har sine erotiske forudsætninger i orden – han har haft overskud til at gøre en stribe erfaringer! – står Morten aldeles uvidende. Med slet skjult misundelse omtaler han Jens' succes: »det er en Pokkers Jens, eller snarere en Pigernes Jens! *Huusholdersken* stak et stort Stykke Kage til ham; *Meiersken* smidskede saa venlig ad ham; *Fruerpigen* ligesaa – ja selv *een af de naadige Frøken* nikkede mildt, da hun gik ham forbi.« (s. 5-6). – Morten er uforstående overfor de følelser, Frøken Sophie vækker i ham. Han må igen udnytte sit intellekt – og læse Ovid – for at fatte, at han er forelsket.

Notaterne om frøken Sophie danner en langsomt stigende kurve i dagbogen. En måned efter ansættelsen på Thiele begynder det med småbemærkninger, føjet prøvende ind i slutningen af hver notits. (Fra s. 6 til s. 10). Frøken Sophie nævnes første gang ved navn 3.6.1709: »(...) – det er en dejlig Frøken, den Frøken Sophie! jeg har en stor Glæde af at see paa hende.« (s. 6). Et par måneder senere (13.9.1709) bliver Morten såret over, at også frøken Sophie gør nar af ham: »Om det saa var Frøken Sophie, saa loe hun mig lige op i Øinene – det gjorde mig meest ondt. Mon jeg ikke skulle kunne lære dette Snøvlemaal?« (s. 7). 2.10.1709 kommenteres Sophies udseende: »Frøken Sophie leer ogsaa ad mig – det klæder hende alligevel smukt – hun har nogle deilige Tænder.« (s. 8). I næste notits vurderes Frøken Sophie på sit sprog: »Det franske Sprog er dog smukkere, end jeg tænkte; det lader Frøken Sophie nu saa nydelig, naar hun taler det.« (s. 9). Nu begynder Morten at reagere på frøken Sophies flirten: »(...) Frø-

ken Sophie smilte saa venlig til mig, at mit Hjerter sad i min Hals.« (s. 10). – Umiddelbart herefter følger kaneturen, 11.1.1710, der er højdepunktet i Mortens kærlighedshistorie:

»Et plaisant Veir! Solen staaer op saa rød, som en brændende Glød! Det seer ret curieux ud, naar den saadan skinner igjennem de hvide Træer; og alle Træerne see ud, som de vare puddrede, og Grenene hænge rundt omkring ned til Jorden. Det gamle Grand Richard faaer Skam, et Par Grene ere allerede knækkede. Accurat saadant et Veir var det idag otte Dage, da vi kjørte i Kane til Fusingøe, og jeg stod bag paa Frøken Sophies. Hun vilde selv kjøre; men da et Quarteerstid var gaaen, begyndte hun at fryse om de smaae Fingre: »J'ai froid« sagde hun for sig selv. »Skal jeg da kjøre, naadig Frøken?« sagde jeg. – »Comment! sagde hun: Forstaaer Du Fransk?« – »un peu, mademoiselle!« svarte jeg. Da vendte hun sig om, og saae mig stivt i Øinene. Jeg tog en Tømme-streng i hver Haand, og havde begge mine Arme omkring hende. Jeg holdt dem vidt ud, for ei at komme hende for nær; men hvergang Kanen gav et Slæng og jeg rørte ved hende, var det ligesom jeg havde rørt ved en varm Kakkellovn. *Det kom mig for*, at jeg fløi i Luften med hende, og inden jeg vidste af det, var vi ved Fusingøe. Dersom hun ikke havde raabt: »tenez Martin! arrestez vous!« havde jeg kjørt forbi lige til Randers eller til Verdens Ende. Mon hun ikke vil ud at kjøre idag igjen?« (s. 10-11).

Notitsen falder i 3 afsnit. 1) Naturbetragtningen, der anslår Mortens stemning (lin. 1-5). 2) Det konkrete hændelsesforløb og samtalen med Sophie (lin. 5-16), der er afsæt for 3) Mortens drøm (lin. 16-20). Hvad turen i sig selv mangler, tilfører Morten den i sin fantasi. I drømmen skaber han sig et *eksil*, idet han frigjort for alle snærende bindinger flygter bort med frøken Sophie.

På dette tidspunkt har Morten endnu ikke erkendt, at han er forelsket i Sophie: han føler sig fysisk og psykisk utilpas, men forstår ikke årsagen. I fantasien kompenserer han for den konflikt, der begynder at trænge sig på. Her er hans dristighed i stadig stigen:

»Sidste Nat havde jeg en forunderlig *Drøm: det bares mig for*, at jeg stod bag paa Frøken Sophies Kane, men med et sad jeg inden i Kanen, og hun paa mit Skjød. Jeg havde min høire Arm om hendes Liv, og hun sin venstre om min Hals. Hun bukkede sig og kyste mig; men idet samme vaagnede jeg. Ak! jeg vilde saa gjerne have blevet ved med at drømme! –« (s. 11; 13.2.1710).

Umiddelbart efter formulerer Morten selv sit problem: »(...) – hvem der engang kunde blive saa lykkelig, som den tartariske Prinds.« (s. 11).

Der går endnu tre måneder, før Morten er kommet så langt i Ovid, at han kan stille diagnosen: »Dersom jeg ikke tager Feil, saa hedder den (sygdommen) Amor, paa Dansk Kjærlighed eller Elskov, og den jeg er charmeret udi, maa uden al Tvivl være Frøken Sophie.« (s. 12). I samme øjeblik er han også klar over konflikten. Han bliver ulykkelig over sin opdagelse, fordi han ser, at standsbarrieren mellem Sophie og ham umuliggør en realisation af kærligheden: »Ak, jeg elendige Menneske!« (...) »Ak, jeg arme Daare!« (...) »- ah malhereux que je suis!« hedder det i samme notits (s. 12-13). Helt tydeligt formulerer Morten selv konflikten ganske kort efter: »Ak, Frøken Sophie! Gid Du var en Bondepige, eller jeg en Prinds!« (s. 13). At følelserne - pga. det sociale svælg - ikke er gensidige, gør naturligvis situationen endnu mere speget for Morten: »ak nei! jeg er jo kuns en fattig Tjener, hvi skulde hun tænke paa mig?« (s. 16).

Mortens følelser får kun én gang ydre udtryk, da de ved en fejltagelse bliver besvaret. Derfor forbliver konflikten en indre konflikt, der må løses i Morten selv. Han danner sig en drømmeverden, et indre eksil, hvor foreningen med frøken Sophie kan finde sted. Eksildannelsen har afsæt i den stemning, som kaneturen gav, - og Morten vurderer derfor vejret efter dets beskaffenhed for kaneture! (Smlgn. hans tidligere jamren over snevejret, der var den direkte årsag til faderens død (s. 3-4)). Den 23.1.1711 noterer han:

»En jammerlig Vinter! endnu intet Kaneføre! Derefter har jeg ventet lige siden Mortensdag, men forgjebes. Regn og Blæst, sydlige Vinde og trist Veir. Ifjor ved denne Tid var det vi kjørte til Fussingø; naar jeg *tænker* paa den Aften! Maanen skinnede saa blank som en Sølvallerken paa den blaa Himmel, og kastede vore Skygger ved siden af Veien paa den hvide Snee. Jeg hældede mig imellem saaledes, at min Skygge trak ind i Frøken Sophies: da kom det mig for, som vi to vare eet. En kold Vind havde vi lige imod, den blæste hendes søde Aande tilbage - jeg slugte den som Viin - ak, jeg Daare! jeg forliebte Daare! hvortil nyttede mig alle disse Considerationer? -« (s. 15-16).

I forhold til tidligere har drømmen her undergået visse ændringer. Hvor kaneturen faktisk foregik i *dagslys*, er den i drømmen her henlagt til *måneskin*, og hvor Morten før drømte sig til et *kys*, drømmer han her om en *forening*. Denne drøm er højdepunktet af Mortens eksilløsningsforsøg. Han forsøger her at fortrænge det driftsmæssige, at bevare sin kærlighed 'ren'. Frøken Sophie skal være »(...) en Engel udaf Himmelen.« (s. 25), »(...) en hellig

Engel (...)« (s. 28) og dén illusion bevarer Morten krampagtigt til det sidste. Helt tydelig er dualismen i Mortens fjerde og sidste drøm i det næstsidste notat:

»En stille, herlig Vinternat! Alt hvad jeg seer, Blaåt eller Hvidt. Maanen har jaget Stjernerne fra sig, den vil lyse allene. Saa deilig skinnede den ogsaa *engang for mange – mange Aar siden*, da jeg var Kudsk for Frøken Sophie. Min unge Sjel straaledede ligesaa blankt og lysteligt som Maanen, og hendes var ogsaa reen, uplettet som denne nyfaldne Snee.« (12.1.1751, s. 41-42).

Skellet mellem legeme og sjæl må nødvendigvis opretholdes i drømmen; for i samme øjeblik Morten lod driften vinde indpas i fantasien, ville han have brudt den underdanige distance til herskabet, som han lever af. Da forholdet til frøken Sophie realiseres seksuelt – ved en fejltagelse – bliver realisationen for Morten derfor også mere fald end kulmination: »Jeg var netop indslumret, da jeg blev vækket ved et Kys. Forskrækket reiste jeg mig og vilde raabe: da følte jeg en blød Haand paa min Mund, og en Arm om min Hals, og en hvidskende Stemme – Himmel! det var hendes – hendes, jeg ikke tør nævne. Da – da – o, jeg *Synder!* jeg forstokkede Synder! jeg har *forraadt min Herre!* og jeg kan ikke engang ret af Hjertet *fortryde* det. Hvergang jeg vil gjøre *Poenitentse*, forhindres jeg af en lønlig Fryd, som spotter min *Anger*. Jeg føler det: jeg længes efter at repetere den *Misgjerning*, jeg burde forbande. »Evindelig min!« vare de første Ord, jeg kunde fremføre; men da rev hun sig med et let Skrig af mine Arme, og – jeg var allene. Døren knirkede, og jeg reiste mig overende i Sengen; jeg var i Tvivl om det ikke altsammen var Spøgerie. Ak! hvorfor flygtede hun? Hvorfor kom hun da selv ukaldet, ufristet? Har hun elsket mig som jeg hende, taus, inderlig, brændende?« (s. 27-28).

I hele sekvensen brydes modsætningen mellem *fyrd* og *anger* i Morten; han *længes*, men ved med sin standsbevidsthed, at han burde *fortryde*. Men angeren går ikke på, at den seksuelle forening er moralsk forkastelig; synden består i, at Morten har svigtet sin herres tillid: Han har brudt sin loyalitet ved at gå i seng med herremandens datter: »*jeg forstokkede Synder! jeg har forraadt min Herre!*« (s. 27). For Morten, der altid har levet af sin herres nåde, er det rystende, at lidenskaben viser sig stærkere end loyaliteten. Det betyder nemlig, at Mortens eksistensgrundlag og hans identitet er i fare for at bryde sammen: »Jeg skjælver hvergang jeg hører hans (nådigherrens) Stemme. Min Samvittighed fordømmer mig, og gjør mig til Cujon. Anger og Frygt har saadan betaget mig, at Kjærlighed og Jalousie var reent forjaget af mit Bryst.

Ak! Gid jeg var femten Mile under Jorden!« (s. 29-30).

Da nådigherren dør – af sorg over Jens og Sophies normbrud – mister Morten for tredje gang sin herre. Hans opbrud fra Tjele får derfor både karakter af flugt fra konflikten og søgen efter nye holdepunkter, en ny herre og ny identitet: »jeg maa ud i Verden, at skille mig ved mine melankoliske Tanker.« (s. 32).

Mod slutningen af fortællingen stiller Blicher Jens-Sophies konfliktløsning op over for Mortens. Den fundamentale forskel i Mortens og Jens' sociale forudsætninger, som der er redegjort for forud, bestemmer de to konfliktforløb: Morten har fra barn et socialt underskud, som nødvendiggør, at han bestandigt må etablere nye feudale forhold til skiftende herrer (Hr. Søren, Junker Kresten, Nådigherren, Kongen) for at finde sin identitet. Jens derimod har fra barn haft socialt overskud og har ikke det samme behov for feudale relationer. Men i forholdet til Sophie stilles Jens og Morten over for den samme konflikt. Ingen af dem kan hamle op med den kongelige bejler. Modsat Mortens nødvendigvis passive laden stå til, forsøger Jens at handle sig ud af konflikten. Men Jens og Sophies oprør er lige så lidt som Mortens drøm nogen konfliktløsning. I deres forhold, som betegner et brud med normerne, er standskonflikten ikke blevet ophævet; det er tværtimod den, der totalt har ødelagt deres følelser: »»Forgyldningen er slidt af, blev han (Jens) ved: men det skønne Sind har hun endnu, storagtig og malicieuusk er hun endnu, og Kneveren kan hun bruge. Hej! Naadig Frue! Snak lidt med os!«« (s. 37-38).

Ved konfrontationen på Falster erkender Morten nødtvungent, at hans konfliktløsning i drømmeeksilet var en illusion, at hans drømmebillede af Sophie ingen realitetsbaggrund har. Kun momentant kunne drømmen give Morten den følelse af frigjorthed og opfyldelse, som nu ved gensynet er blevet effektivt dementeret.

På samme måde går det med Mortens flugt ud i verden. Heller ikke her opnår han nogen som helst frigørelse. Tværtimod binder han sig fastere i nye feudale herreforhold, og han synker dybere og dybere ned i tungsind. Morten selv tolker sin ulykke som Guds vilje; han vender sig i pietistisk foragt mod verden og behager sig i stedet i sin døds-længsel. Men fortællingen viser, idet den gennem dagbogsfiktionen lægger afstand til Morten, at han hverken har haft mulighed for at gennemføre en indre eller en ydre frigørelse. Løsningen af standskonflikten hindres af, at Morten som socialt underlegen nødvendigvis må indordne sig under de samme stands-skel, som betinger hans konflikt: *Det er det feudale i Morten selv, der står i vejen for hans borgerlige frigørelse.* Fortællingen har

således med sjældnen præcision skabt en bevidsthed hos læseren om, at det er de uforenelige modsætninger i det senfeudale samfund, der er baggrund for den uløselige standskonflikt.

I alle fortællinger i gruppe 5 er konfliktbevidstheden meget høj. Ingen konflikt bliver her løst i sentimentalitet, som det var tilfældet i hovedparten af de foregående grupper. Tværtimod er fortællingerne her *tragiske*: Konflikterne forbliver *uløste*, eller de *viser sig at være illusioner*. Det sidste er f.eks. tilfældet i *Præsten i Vejby* (1829, XIV, s. 155): Her dannes forløbet af en intrige, som beror på krænket standsfølelse. Det tragiske består i, at personerne opfatter intrigen som en skæbne, de har at give sig ind under, skønt konflikten er en skinkonflikt, etableret af Morten Bruus på falske præmisser.

I de øvrige fortællinger i gruppe 5 forsøges konflikten, som i *Brudstykker af en Landsbydegns Dagbog*, løst i eksil. Men til forskel fra de tidligere grupper efterfølges eksilløsningen her *ikke* af nogen endelig konfliktudsoning. Både ydre og indre eksilløsninger erkendes at være illusioner, idet de destrueres af de samme stands-skel, som skabte dem. Konflikten løses således ikke, tværtimod *fastholdes* den som *uundgåelig og uløselig*. Deri består fortællingernes *konfliktbevidsthed*.

For alle fortællinger i gruppe 5 gælder det, at personernes *fejlforståelse* af deres konflikt får *tragiske konsekvenser*. Selv om forfatteren kan skabe en høj konfliktbevidsthed hos læseren, er heller ikke han i stand til at gennemskue konfliktens årsager. Derfor munder fortællingerne ud i *desillusion*. Ved at fastholde det tragiske i en illusionsløs realisme står Blicher i modsætning til hovedparten af de danske Biedermeier-forfattere. I et brev til den altharmoniserende Ingemann, der øjensynligt havde kritiseret fortællingen på netop dette punkt, viser Blicher sig bevidst herom: »- Derimod er jeg ikke enig med dig i din Anskuelse af *Landsbydeggen*. For det første maae jeg erindre atter om: at Hovedbegivenhederne ere reen historisk Sandhed, lige til Sophie Grubbes yderste Fornedrelse. Pro secundo: den korte Skizzering af M. Vinges og de lange, lange Spring i hans Historie forekommer mig netop at være af - til(giv) mig Udtrykket - *stor tragisk Effect*. At de ere »deprimerende« er vist; *men kan det være anderledes? og kan vel det tragiske altid være eleverende?*« (XXXI, s. 145-146).

f. Realisation

Den sidste gruppe i materialet rummer reelt kun en enkelt fortælling, nemlig *Sildig Opvaagnen*. Her er konflikten hverken dereali-

seret i tid, sted eller miljø, den *realiseres* i Blichers samtid, i Danmark, i et provinsielt embedsmiljø. Der er således sket en tilnærmelse af fortællingens univers til Blichers, som medfører, at konfliktopstillingen her bliver endnu mere påtrængende: Konflikten er bibeholdt som en *individ/norm-konflikt*; den er *ikke* som i alle øvrige grupper omskrevet til en standskonflikt.

Sildig Opvaagnen. (1828, XII, s. 26 ff.)

Fortællingen er placeret i Blichers samtid, i en jysk provinsby R. Den udspilles blandt byens tre øverste embedsfamilier, *præstens* (C), *lægens* (L) og *majorens* (-kaptajnens) (H). De tre familier, der bor dør om dør, er nære venner. Præsten, der er begivenhedernes fortæller, beskriver selv præcist deres ensformige omgangsform: Onsdag efter onsdag mødes de til musiceren, kortspil og snak om folk og forhold i byen, og efter hjemkomsten tisker man parvis videre om hinanden. De tre familiers liv er stivnet i en retvinklet trekant, der lukker sig om sig selv; men ved særlige lejligheder udvides trekanten til en cirkelfigur, hvor familierne monotont tuller rundt: »Doctorens og Lieutenantens (eller Capitainens; thi han avanceerte hurtigt) boede Huus om Huus med hverandre; jeg ligeoverfor den Første. Med hensyn hertil kaldte vi mellem os selv vort *lille sluttede* Selskab Trianglen; L var den rette Vinkel, H den spidse Vinkel L.H.C., jeg den anden ditto H.C.L. Vi samlede *ordentligviis* i een af Vinklerne *hver* Onsdag Aften; men udenfor *Touren* gjorde L og H ofte større Selskaber, som da hedde Circler;« (s. 35-36). Selvtilstrækkeligheden og indskrænketheden holdes frem som en dyd: »Et Aarstid eller vel mere randt saaledes hen, uden at noget *forstyrrede* den *gode* Forstaaelse og *jevne* Munterhed.« (s. 38), og den monotone omgangsform fastholdes i årevis: »Trianglen blev *uforstyrret*; Circlerne ligesaa. Vi holdt vore Concerter; vi spillede vore Lombre.« (s. 42).

Præsten skildrer denne borgerlighedens indeklemte hygge med inderlig tilfredshed og selvglæde. Derfor må han også i sin fremstilling tage kraftigt afstand fra *Elises* forhold til Kaptajnen, som er et opgør med de borgerlige værdier, præsten selv er eksponent for. Alligevel – trods den moraliserende holdning – er det tydeligt, at han er tiltrukket af Elise. I det tankeeksperiment, han gør sig om en omstrukturering af kredsens parforhold, forbinder han sig f.eks. selv med Elise. Hans dobbeltholdning kommer tydeligst frem i fortællingens begyndelse, specielt i erindringerne om det første bal i R. På det tidspunkt var Elise hemmeligt forlovet med lægen, præsten officielt forlovet med sin *Henriette*. Han erindrer

sit første møde med Elise således: »Blandt Damerne opdagede jeg snart den bedste Danserinde, som tillige ustridigt var den smukkeste. Dog *maae jeg tilstaae*, at hun i den *første Egenskab* gjorde størst Indtryk paa mig.« (s. 28-29). Her bortforklares den erotiske betagelse som en fascination af hendes evner på dansegulvet. Efter at han har danset et par gange med hende, er den erotiske tiltrækning tydeligere, og de hastige undskyldninger endnu mere gennemskuelige: »Jeg danste siden endnu engang med Jfr. W. Da jeg takkede af, og *maaske med nogen Varme* kyste hendes Haand, modtog og besvarede jeg det andet Tryk. *Jeg kan forsikkre, at hverken mit Hjerte eller min Sandselighed kom herved i mindste Bevægelse*; kun min Forfængelighed fandt sig behagelig smigret.« (s. 30). Retrospektivt får den erotiske tiltrækning kun til konsekvens, at præsten bekræftes i sin egen dyd: Han modstår en forførerisk og farlig kvinde og fastslår derefter med selvtilfredshed sin egen moralske uangribelighed. Skønt også han er forlovet – endda officielt – er det ikke kompromitterende, at han varmt kysser Elises hånd og gengælder hendes håndtryk. Elises hemmelige håndtryk derimod udsætter han for en kraftigt fordømmende fortolkning: »Men da jeg et Par Maaneder efter erfarede, at Jfr. W allerede dengang var Ls hemmelige Forlovede, satte jeg i min Hukommelse et NB. til disse Haandtryk. En fri og ubunden Pige kan vove et saadant – og alligevel vover hun mere, end hun maa-ske veed, eller ahner – men naar en Fæstemøe tillader sig Sligt, fremstiller hun sig selv som *Coquette*; og er det en gift Kone, vil hun af enhver ikke ganske uerfaren Cavalier ansees for, hvad hun enten er eller vil vorde – en *Skjøge* –.« (s. 30). På håndtrykkene er hun allerede dømt: »Tre Maaneder efter hiint Bal betroede han (L) mig, at han var, og allerede dengang havde været, hemmelig forlovet med Jfr. W. Det slog mig; jeg mindedes hendes Haandtryk, og spurgte ham – dog uden at røbe mine *Ahnelser* – om han havde raadført sig ej allene med sit Hjerte, men ogsaa med sin Forstand?« (s. 33). Præstens vaklen mellem erotisk tiltrækning og moralsk fordømmelse fremgår klart af hans lange sammenhængende karakteristik af hende: »Det var ikke saameget Jfr. Ws Haandtryk(!), som det første Blik paa hendes Ansigt, der tilhvi-skede mig: denne dejlige Pige er ikke for een Mand. Der var i hendes Øjne hverken dette sødt Hensmægtende, eller det fyrigt Opfordrende, ikke det ømt Tilladende, ej heller det dybt Udforskende; hendes Smil var hverken sødligt, eller skjelmst, og endnu langt mindre kjækt; hendes ranke, fuldkommen skjønnne Figurs Bevægelser havde intet Yppigt, Intet som forraadede sandselig

Vellyst; og *dog* laae der i dette blide, lidenskabsløse Ansigt noget Forborgent, noget Fordægtigt; det syntes mig at gjemme en dyb, frygtelig Løndom, eller snarere at varsle om en endnu ikke i Tanken undfangen Forbrydelse, som Fremtiden først skulde bringe for Dagen. Efter fem og tive Aars Forløb blev jeg frygteligen erindret om denne saa længe forglemte *Ahnelse*.« (s. 31-32).

Karakteristikken er omhyggeligt tilpasset Elises senere skæbne. Det er den midaldrende præsts viden, der overalt farver fremstillingen. I ungdomstiden har han selv været uforbeholdent betaget af Elise; der har ikke været plads til de anelser, han nu tillægger sig selv. Senere har han været vidne »(...) til hendes tugtige og sædelige Væsen og Opførsel, baade som Pige og som Kone (...)» (s. 30), så det er kun i bagudrettet selvretfærdighed, at præsten kan hævde, at han tidligt har gennemskuet Elises tugtighed som dække for letfærdighed. Hans forbehold må altså forstås som *esterrationaliseringer*, hans forudannelser som lutter *bagklogskab*.

I den kronologiske fremstilling viger præstens erotiske betagelse først efter maskeradeepisoden for en entydig moralsk forargelse. Her bliver hans mistanke først vakt, og her ægges hans nyfigenhed for alvor: I et sideværelse overværer han det første stævnemøde mellem Elise og Kaptajnen – uden at han gør det mindste for at gøre opmærksom på sin tilstedeværelse. Han undskylder dette med en hovedpine, der ikke tillader ham: »(...) at fatte en Resolution.« (s. 39). Han hævder: »jeg var imod min Villie blevet Vidne til en Scene, som aldrig udslettes af min Hukommelse, og som i lange Tider gav mig nok at bryde mit Hoved med.« (s. 38). I virkeligheden finder han nemlig situationen aldeles pikant og gør sig anstrengelser for at opsnuse mest muligt: »Jeg sad som paa Naale;« (s. 39) og: »Saaledes sad jeg i nogen Tid og *lyttede forgjæves*;« (s. 39). Det er derfor hykleri og udtryk for dobbeltmoral, når han påstår, at han: »(...) saa ufrivillig (...)« er kommet til at overvære mødet (s. 40). – I skrivende stund anser præsten stævнемødet for planlagt af Elise: »En rædsom Fejltagelse havde altsaa fundet sted; men om den var forsætlig paa nogen af Siderne, vidste jeg *dengang* ikke at afgjøre.« (s. 39-40). Men *nu* ved han altså! På samme mistænkeliggørende vis fortolker han Elises reaktion: »Frue L sank tilbage, og skjulte – *som* i Fortvivlelse og Skamfuldhed – sit Ansigt i begge sine Hænder.« (s. 40).

Både præsten og hans kone – »– en fiin lagttagerinde –« (s. 41) – mistror og udforsker i det skjulte; ørerne holdes stive, og øjnene står på stilke: Selv via et spejl på væggen lykkes det præstekonen at opsnappe lidenskabelige blikke, udvekslet bag hendes ryg!

(s. 41). Præstens patriarkalske påbud om tavshed er ikke meget bevendt; hans egen nysgerrighed står ingenlunde tilbage for konens: »Imidlertid fortsatte min Kone og jeg meget længe vore lønlige og ganske isolerede Jagttagelser; men Intet – ikke det Allermindste – opdagedes.« (s. 42). Man mærker skuffelsen! – Præsten anser sig selv for at være moralens besindige vogter i det lille samfund. Men ved – i indledningen af sin fortælling – at referere folks gisninger og understrege det sensationelle i beretningen kommer han selv til at stå som eksponent for sladderagtigheden og dobbeltmoralen i provinsbyen: Dødsfaldet er en »*Sensation*«, »Man standsede hverandre paa Gaden, Man foer omkring fra eet Huus til et Andet med de Spørgsmaal: »*Har De hørt det? veed De det? hvad mon var Aarsagen? mon han har gjort det i Vildelse?*««, »(L var) som det syntes, lykkelig gift;«, »*Pludselig lød Rygtet*«, », den lønlige Aarsag til dette frygtelige Skridt«, », en Hemmelighed«, », en Forbrydelse«, »Hvad i hiin Tidspunkt sneg sig skummelt omkring, som blot mundtligt Rygte«, », denne Tragødie«, », denne sørgelige Catastrophe« (s. 26-28).

Når der her gøres så meget ud af *fortælleren*, er det fordi fortællingen gennem hans fremstillingsteknik og vurderinger indirekte viser, hvad det er, Elise reagerer imod, og hvilken basis hendes konflikt har. Konflikten udspringer nemlig af modsætningen mellem de *normer*, som præsten – og det provinsielle embedsborger-skab med ham – fastholder, og de *ideer* om *individuel udfoldelse* og *selvrealisation*, som den borgerlige ideologi udfolder. Konflikten opstår, da Elises hemmelige forlovelse med lægen gøres officiel, og hendes følelser dermed institutionaliseres i et ægteskab. Elises absolutte fordring til kærligheden, som det princip hvorigennem individet realiserer sig selv, kan nemlig ikke indfris inden for ægteskabets rammer. I det senfeudale samfund skal alle følelser institutionaliseres og underlægges økonomiens og moralens love. Derved forfalder de i selvtilfreds småhyggeri til det, som præstens ægteskab så skræmmende eksemplificerer. For at realisere sig selv i kærlighed må Elise derfor skabe et rum, hvor de borgerlige normer er suspenderet: Hun søger at genoprette et *hemmeligt* kærlighedsforhold. – Om det ved en fejltagelse bliver et forhold til majoren, eller om det egentlig var tænkt som en genetablering af det hemmelige forhold til lægen, er ligegyldigt; det er hemmeligholdelsen, der er det centrale. – Elises eksil er et *indre* eksil (hemmeligheden) og et *ydre* (munderingskammeret). I dette dobbelt hemmelige rum realiseres kærligheden og Elise selv. Hemmelighedskræmmeriet er således ikke et udtryk for perversion eller psykisk særhed

hos Elise, som præsten tror. Det er tværtimod Elises konsekvente og logisk nødvendige forsøg på at løse den konflikt, hun bringes ud i, da hun ved ægteskabsindgåelsen stilles over for krav om at underordne sig de bornerte, borgerlige normer.

Konflikten formuleres i fortællingen af Elise selv i de tre breve, hun har skrevet til majoren. Det er de eneste udsagn i fortællingen, som ikke foreligger i præstens redaktion; gennem brevene træder Elises konfliktbevidsthed frem, som forfatteren tillægger hende den: »»Min *Samvittighed* bebrejder mig en Brøde mod min Mand; men *Kjerlighed* kjender kun een Brøde - Utroskab mod den Elskede.«« (s. 51). Trods realisationen i det hemmelige rum er konflikten altså stadig et problem for Elise, hun kan ikke ganske suspendere sine egne moralforestillinger: hendes samvittighed forfølger hende ind i eksilet. Men kravet om erosrealisation er stadig det stærkeste for hende, og dét får hun opfyldt: »»jeg har faaet et nyt Hjerte, en ny Sjæl. Jeg er aldeles forandret;«« (s. 51). Hendes bevidsthed om, at eksilet er en nødvendig forudsætning for realisationen, kommer eksplicit frem i det tredje brev: »»*Hemmeligheden* (...) er *Livsprincippet i Kjerlighed*; uden denne mangler Myrthen baade Top og Rod. Dersom Nogen vidste, at jeg elskede Dig, dersom Du var min ægteviiede Mand; ja, jeg troer, at det Umuelige, blev virkeligt. *Men hvilket Tempel for vore lønlige Glæder!* et Pulterkammer, fuldt af Commis-Kjoler og Blaarlæred -.«« (s. 52).

Elise er klar over, at kærligheden kun kan realiseres i eksil (de understregede passager), og - uklart - antyder hun, at det er institutionaliseringen af følelserne, der blokerer for en realisation i virkeligheden. - Men eksilløsningen er her, som i alle andre fortællinger, kun provisorisk. Det hemmelige forhold kan ikke opretholdes i længden. Normerne, der spærrede for individet og nødvendiggjorde eksildannelsen, følger med ind i eksilet: Hverken Elise eller majoren kan frigøre sig fra deres dårlige samvittighed. Efter adskillige års forløb er presset blevet så stort for majoren, at han snakker over sig i febevildelse. Dermed er eksilet i fortællingens forløb blevet destrueret af de samme normer, som nødvendiggjorde etableringen af det. Konflikten består, den har vist sig at være uløselig.

Elise er ikke, som præsten fremstiller hende, nogen tvedtelt person, i det ydre dydig, i det indre totalt fordærvet. Tværtimod er hun et produkt af modsætningerne i det senfeudale samfund, af den borgerlige ideologi, der skaber forventninger og drømme, som umuligt kan indfris inden for det feudale samfunds rammer.

Denne forståelse af Elise udspringer dels af brevene, dels af den indirekte fortællerafsøring, der viser præstens dobbeltmoral: Fortællingen lægger utvetydigt en ironisk distance til fortællerens ivrigt selvfærdiggørende skildring af den unge Elise, til hans og konens nysgerrighed, specielt under maskeradeepisoden, og til hans emsige indblanding i andres folks affærer: Allerede efter tre måneders bekendtskab føler han sig foranlediget til at advare lægen mod Elise – hævder han da 25 år senere: »jeg mindedes hendes Haandtryk og spurgte ham – dog uden at røbe mine *Ahnelser* – om han havde raadført sig ej allene med sit Hjerte, men ogsaa med sin Forstand? om han kjendte hende? og om han var forsikkert om, at hun vilde og kunde gjøre ham lykkelig.« (s. 33). Endelig afsløres fortælleren af de halv-filosofiske betragtninger, han patetisk fletter ind i sin fremstilling, og som grundigt dementeres af fortællingens forløb: »Tiden, som ruller os hen ad vor Bane, afsliber alle vore ungdommelige Følelsers skarpe Kanter; og vi opnaae uformærkt enten Fasthed eller Bøjelighed, Styrke eller Sløvhed, indtil omsider alle Lidenskaber forlade os, for at begynde deres Spil med yngre og blødere Hjerter.« (s. 42). Gennem denne ironiske afstandtagen til fortælleren som person og til hans vurderinger får fortællingen gradvist skabt en høj bevidsthed om konfliktens grundlag og dens omkostninger.

Bagom ryggen på fortælleren – i brevene – træder Elises selvforståelse frem. Hun er bevidst både om konflikten og om eksildannelsens nødvendighed. Alligevel tillægger hun skæbnen ansvaret for sin problemløsning; deri består hendes bevidsthedsmæssige begrænsning: »»(...) Skjæbnen, den dunkle Skjæbne er det, der mod vor Vidende og Villie har ført os til hverandre.«« (s. 51). – Lægen derimod har hverken forstået konflikten eller løsningsforsøget. Han opfatter sin ulykke som ubetvingelige magters destruktive indgriben i hans tilværelse (s. 56). Derfor bliver han konfliktens egentlige offer og fortællingens tragiske hovedperson. Han må betale omkostningerne for en konflikt, han ikke fatter. Stillet over for Elises ufattelige utroskab, må han opleve sin tilværelse som totalt blottet for mening. Derfor er konfliktens omkostninger hos ham ført ud i den yderste konsekvens: Konflikten kan hverken undgås eller forstås; derfor er den umulig at leve med. Selvmordet er den eneste udvej.

Gruppe 6, der kun rummer *Sildig Opvaagnen*, er den eneste gruppe af fortællinger, hvor konflikten er en umiddelbar transformationsform for Blichers eget konfliktfelt. Konflikten er hverken derealiseret i tid, sted eller miljø og fremtræder derfor heller ikke

som en standskonflikt; den *realiseres* som en *individ/norm-konflikt*.

Den distance, som derealisationsformerne i de foregående grupper skabte, er her alene etableret ved hjælp af en individualiseret fortæller, der er skudt ind mellem forfatteren og fortællingens ud-sagn. Fortælleren har to centrale funktioner: 1. Gennem den ironiske afdækning af hans vurderinger *fremtræder* fortællingens konfliktgrundlag som den snævre borgerlige moral. 2. Under dække af den borgerlige fortæller *legitimeres* fortællingens påtrængende konfliktfremstilling. For den, der læser fortællingen uden at gribe den ironiske distance, forbliver dens sigte moralsk.

I *Sildig Opvaagnen* er konflikten fastholdt i en form, hvori den også reelt kunne fremtræde på Blichers tid. Den bearbejdes inden for det provinsielle, senfeudale samfunds rammer, hvor konflikten umuligt kan løses. Efter den provisoriske løsning i et eksil, der både er et psykisk og et reelt rum, indkapslet i den borgerlige lillebyvirkelighed, må dementiet nødvendigvis komme. De normer, der spærrede for individsættelsen og nødvendigjorde etableringen af eksilet, er nemlig ikke blevet ophævet. Individet frigøres ikke fra de normer, det flygter fra; det bringer samvittigheden med sig. Modsætningen mellem de hæmmende normer og trangen til individuel frigørelse forbliver i individet selv. Inden for det senfeudale samfunds rammer kan det umuligt frigøre sig fra den, for det er en modsætning, der er sat af den fundamentale modsigelse i det senfeudale samfund. I *Sildig Opvaagnen* fastholdes konflikten i en real form som *uundgåelig* og *uløselig*.

Med *Sildig Opvaagnen* har Blicher givet individ/norm-konflikten et så pågående og realistisk udtryk, at det primære publikum nødvendigvis måtte reagere. Det dannede borgerskab var ramt og bombarderede fortællingen med indigneret moralsk kritik. I stedet for *progressiv konfliktbevidsthed* kom *Sildig Opvaagnen* til at vække *reaktionær forargelse*. I alt 12 abonnenter opsagde med øjeblikkelig varsel deres abonnement på *Nordlyset* efter at have modtaget det nummer, hvori »*Sildig Opvaagnen*« blev publiceret!²⁵⁾ – Da fortællingen udkom i 1833 i anden del af *Samlede Noveller*, skrev forfatterinden Louise Hegermann-Lindencrone til lektor P. Hjort i Sorø: »(...) de Blicherske Noveller, de har vundet meget bifald her i Byen; mig vil de ikke ret smage (...) der synes mig at herske en vis Plumphed og Plathed i dem, som vist ikke alene er et uheldigt Valg: det forekommer mig at være Forfatterens Natur, der udtaler sig derigjennem, derfor bliver Alt det, der skal have en højere og ædlere Tendents, saa underlig for-

keert, at man ikke veed, om det skal være rigtig Alvor. Jeg har ikke hørt noget Menneskes Mening om 2. Del; men jeg begriber næsten ikke, at man tør byde Publicum en Fortælling som Jordbærret eller Den sildige Opvaagnen.«²⁶⁾

Også kritikken rynkede på næsen og følte sig trådt for nær: I *Kjøbenhavnsposten* skrev en unavngiven anmelder: »Mindre heldige ere *Sildig Opvaagnen*, der kunde trængt til en delicatere Behandling (...)«²⁷⁾ Skarpest blev forargelsen dog formuleret af professor J.N. Madvig: »Men fremfor Alt burde en ubetinget Forkastelsesdom have truffet den indtil det smudsigste Detail udførte, aldeles uæsthetiske Skildring af et dobbelt Ægteskabsbrud og Horeliv, der fører Navnet *Sildig Opvaagnen* (...)«²⁸⁾

Reaktioner som disse bekræfter, at Blicher i *Sildig Opvaagnen* har givet individ/norm-konflikten sit mest prægnante udtryk.

V. Konklusion

I det foregående kapitel har analyser af et repræsentativt udsnit af Blichers fortællinger vist, at individ/norm-konflikten i forfatterskabet er en central transformationsform for Blichers samfundsmæssige konflikt. I langt de fleste fortællinger derealiseres konflikten i tid, sted eller miljø, hvorefter den fremtræder som en standskonflikt. Standskonflikten er således forløbsdeterminant i hovedparten af Blichers fortællinger. I gennemgangen af standskonfliktens bearbejdning i fortællingerne har der vist sig en nøje sammenhæng mellem det univers, hvori konflikten dannes, og den bearbejdningsmåde, der bliver den til del. Fra de mest derealiserede konflikter i fortællingerne i gruppe 1 til de realiserede i gruppe 6 kan der således trækkes en tematisk udviklingslinje i forfatterskabet, som *ikke* følger kronologien.

Ud fra artiklens synsvinkel har det vist sig, at det ikke blot er muligt og meningsfuldt, men direkte nødvendigt for en helhedsforståelse af forfatterskabet at indplacere de fortællinger i forfatterskabet, som Blicherforskningen hidtil – ud fra forskellige vurderingskriterier – har skudt ud som underlødige, trivielle og værdiløse. Fortællingerne placerer sig nemlig alle på den udviklingslinje, der snor sig gennem forfatterskabet, og som har vist sig at være både tematisk og bevidsthedsmæssig. Denne linje skal i det følgende sammenfattende ridses op.

I den første gruppe af fortællinger er konflikten placeret i et fjernekosotisk univers, derealiseret både i tid, sted og miljø. Det er et univers, der både i tid og rum ligger langt uden for realerfarin-

gens kendskab. Derfor er der heller ingen hensyntagen til sandsynlighed i konfliktbearbejdningen. Konflikten kan løses umiddelbart, eller den omformes til en moralsk konflikt, der opløser sig selv i sentimentalitet. Både med hensyn til univers, bearbejdning og udgang viser konflikten her tilbage til den moralske sentimentale fortællingstradition. Fortællingerne er regressive, moraliserende og normbegræftende. Derfor bliver den reale standskonflikt i denne gruppe tilsløret, og det vil i sidste instans sige, at fortællingerne fornægter standskonfliktens realitet.

I gruppe 2 er konflikten kun delvist derealiseret i stedet, men altid i miljø. Her er standskonflikten altid tilknyttet en emigrant, dvs. en person med eksotisk særstatus. Konflikten bliver anskuet som et identitetsproblem. Den opløses, så snart emigranten genfinder sin tabte identitet. Konflikten viser sig således altid at være en pseudokonflikt; den fastholdes ikke som reelt problem. Det er den udvalgte eners individuelle konflikt, der bliver opløst – ikke den socialt bestemte standskonflikt, der bliver bearbejdet. Også her bliver standskonflikten altså omgået og i sidste instans fornægtet. – I et mindretal af emigrantfortællinger fører indskrænkningen af derealisationsfaktorer i gruppe 2 imidlertid til en mere realistisk konfliktudgang. Her opstilles konflikten loyalt som uforståelig, den accepteres som konflikt, og ingen forløsende konfliktårsag eller løsningsmulighed viser sig. Denne passive holdning til konflikten peger hen imod de næste grupper.

Med den tredje gruppe af fortællinger er konflikten flyttet så tæt på, at den ikke umiddelbart lader sig løse i det univers, den dannes i. Konflikten er derealiseret i tid og miljø, dvs. universet er fortidigt og lokalkoloristisk. Hverken univers eller hovedperson er således – som i de to første grupper – tilstrækkelig fremmedartede til, at konflikten uden videre kan løses. Derfor etableres der små eksotisk-koloristiske enklaver i fortællingerens univers, hvor normerne er suspenderet, og konflikterne derfor kan finde en løsning. Men i ingen af fortællingerne giver eksilerne absolutte konfliktløsninger. Eksilerne viser sig altid at være provisorier, der ophæves i det videre forløb. Dementiet kan have forskelligt indhold: Eksilet kan enten ophæves ved, at konflikten viser sig at være en pseudokonflikt, eller ved at den åbenbare konfliktårsag belejligt bliver fjernet. I begge tilfælde får opløsningen af eksilet en tårepersende sentimental effekt. Dementiet giver ikke basis for nogen ny, progressiv erkendelse – tværtimod: ophævelsen af eksilet implicerer i begge tilfælde et tilbagefald til normbegræftelse og dermed i sidste instans til fornægtelse af konfliktens eksistens. – En-

delig er der – inden for gruppe 3 – mulighed for en ironisk holdning til eksilet og de sentimentale løsninger. Den ironiske fremstilling af eksilet som løsning står som et midtpunkt på den bevidsthedsmæssige udviklingslinje mellem gruppe 1 og 6. Med den ironiske afstandtagen er nemlig begyndelsen gjort til etableringen af den konfliktbevidsthed, som fortællingerne i gruppe 1 til 3 ellers er blottet for. Men ironien er endnu ikke her nogen gennemført stilholdning – sentimentaliteten har stadig overtaget og viser sluttelig tilbage mod normbegræftelse og konfliktfornægtelse.

Hovedparten af fortællingerne i gruppe 4 er med hensyn til konfliktbearbejdning sammenfaldende med gruppe 3. Men et mindretal skiller sig ud. Derealisationen er ganske vist også her gennemført i miljø, men forløbet er henlagt til et miljø, som forfatteren har et førstehånds kendskab til. Derfor bliver konfliktgrundlaget her konkret realistisk. Konflikten bliver fastholdt på et socio-økonomisk grundlag. Derfor kan den heller ikke opløses, sådan som skinkonflikterne i de foregående grupper kunne – og blev det. Konflikten løses provisorisk i et eksil, et indre, psykisk rum, som etableres med tragiske omkostninger. I modsætning til de foregående grupper, hvor fortælleren var alvidende, er der her lagt en distance mellem forfatter og fortæller, som bl.a. ytrer sig derved, at miljøkendskabet er forfatterens og ikke fortællers. Ved at fastholde miljøet og konfliktgrundlaget konkret som forfatterens etablerer fortællingen bag om ryggen på den desillusionerede fortæller og hovedpersonerne, der opfatter deres tragedie som skæbnebestemt, en bevidsthed om konfliktens grundlag og dens omkostninger. Fortællingen fastholder derved konflikten som uløselig.

I gruppe 5 er konflikten udelukkende derealiseret i tid. Miljørealismen beror her på faktisk miljønærhed mellem forfatter og fortæller. Kun tiden begrænser konkretionen. Også i gruppe 5 bliver konflikten løst i et indre eksil – men kun momentant. Eksilløsningen efterfølges heller ikke her af nogen forsoning, tværtimod er det hovedpersonen selv, der – omend nødtvungent – erkender sin drøm som en illusion. Mens hovedpersonen falder hen i religiøs resignation, fastholder fortællingen ved sin distance til hans ud-sagn konflikten som uundgåelig. Den beror nemlig på modsætninger, som fortællingen har fremdraget i individet selv. Konfliktbevidstheden er således i gruppe 5 meget høj og peger direkte hen imod fortællingerne i den sidste gruppe.

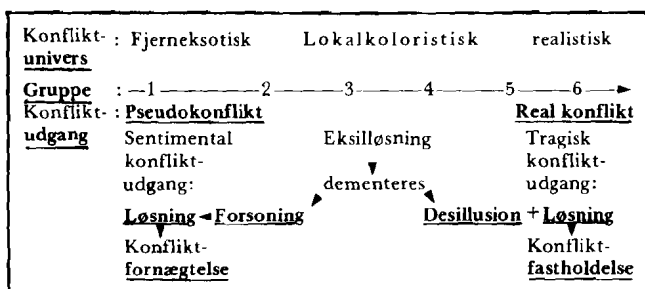
I gruppe 6 får konflikten sit mest prægnante udtryk, og her arbejdes den med den højeste bevidsthed. Den er fastholdt som

en individ/norm-konflikt, idet den realiseres tæt på Blichers eget sociale konfliktfelt. Konflikten løses provisorisk i indre og ydre afsondrethed, i et eksil, hvis sammenbrud er fortællingens udgangspunkt. Konfliktgrundlaget er konkretiseret og personaliseret i en dobbeltmoralisk fortæller, som fortællingen i forløbet distancerer sig fra. Konfliktbevidstheden er her delvis flyttet ind i hovedpersonen, der selv er klar over, at eksildannelsen er den eneste løsningsmulighed, og derfor opretter et hemmeligt rum, – uden at begribe, at denne løsning i længden er uholdbar. Det etablerer distancen mellem fortæller og forfatter derimod bevidsthed om: Det er modsætningerne både i individet selv og i normsystemet, der spærrer for en egentlig løsning. Fortællingen er således på vej til at opstille en kritik af det senfeudale samfund, ikke i dets totalitet, men af det normsystem, hvori dets modsætninger træder tydeligt frem.

Hermed er fortællingernes tematiske og bevidsthedsmæssige udvikling trukket op til det punkt, hvor Blicher er på vej til at overskride sin egen historisk specifikke begrænsning. Han er i den sidste gruppe af fortællinger ved at etablere en konfliktbevidsthed, der er så høj, at de samfundsmæssige modsætninger, der ligger til grund for hans egen konflikt, begynder at kunne anes. Derfor rummer gruppe 6 også kun en enkelt fortælling.

Paralleludviklingen af konfliktunivers og konfliktudgang, dvs. den tematisk-bevidsthedsmæssige udviklingslinje i fortællingerne, kan – i forenklet form (bl.a. er universet kun karakteriseret ved hjælp af sted/miljø-derealisationen) – opstilles i følgende skema:

KONFLIKTBEARBEJDNINGS - MODEL

I forhold til den gruppering af fortællingerne på basis af derealisationsformer, der blev foretaget i det foregående, viser modellen en tværgående udvikling: Her trækkes den linje op, der går diago-

nalt i 2. skema - fra gruppe 1 til gruppe 6. Modellen viser sammenhængen mellem derealisation og bearbejdningsmåde. Pilen indicerer en progression mod universrealisme og miljøkonkretion, dvs. *realitet i konfliktgrundlaget* og resignation/tragik i konfliktudgangen, dvs. *konfliktbevidsthed*. Der er således to bevægelser i skemaet, øverst en aftagende, mod anvendelse af færre derealisationsfaktorer, nederst en tiltagende, mod højere konfliktbevidsthed. Sammenhængen kan kort formuleres således: Jo mere gennemført derealisation i universet, jo flere sentimentale løsninger og jo lavere konfliktbevidsthed. Eller omvendt: Jo større miljørealisme, jo større illusionsløshed og jo højere konfliktbevidsthed.

Fælles for konfliktløsningerne, der alle optræder i venstre side af modellen, er, at de etableres som særtilfælde. Enten opløses konflikten i et fremmedartet miljø, eller også er hovedpersonen et individ, der har særstatus. Hvor konflikten bliver løst, er den altså forinden blevet omformuleret til en speciel og individuel konflikt. 'Løsningen' af konflikten betyder derfor aldrig, at standskonflikten er blevet løst - den er blot blevet omgået. Løsningen bliver således den mest regressive og reaktionære konfliktudgang. Litteraturhistorisk peger den tilbage mod den normbegræftende, moralsk-sentimentale læsefrugtstradition. Idet løsningen udglattende harmoniserer de modsætninger, hvoraf konflikten er opstået, fornægter den konfliktens eksistens. På realplanet skaber løsningerne dermed blot behov for nye konfliktbearbejdnings.

I den anden ende af udviklingslinjen fører konfliktbearbejdningserne til resignation og tragedie. Konfliktgrundlaget fremstilles her konkret; konflikten er reel. Derfor fastholdes den også som uløselig. Personerne selv omfatter deres konflikt og dens omkostninger med en (religiøs) skæbnetro. Men fortællingerne etablerer mere eller mindre direkte en konfliktbevidsthed ved at distancere sig fra fortællingernes eksplicitte udsagn. Herigennem etableres bevidsthed om, at konflikten beror på modsætninger i individet selv og derfor er uundgåelig. Det er denne konfliktfastholdelse, der er det progressive og revolutionerende i Blichers fortællinger. Ved at fastholde konflikten som uundgåelig afviser Blicher indirekte de transcendentale og harmoniserende løsninger som falske. Derved overskrider han den moralsk sentimentale fortælletradition og viser hen imod en tragisk, individualistisk emancipatorisk realisme.

Men progressiviteten har sin grænse - selv i Blichers mest konfliktbevidste fortællinger! Begrænsningen består i, at Blicher overalt personaliserer konflikten og dens grundlag: Før Blichers

egen samfundsmæssige konflikt har kunnet bearbejdes litterært, har den gennemgået en ideologisk transformation. Konflikten er blevet fordrejet fra en generel og samfundsmæssig konflikt til en individuel og speciel konflikt. Transformationen trækker opmærksomheden væk fra den egentlige og grundlæggende konflikt. Derfor kan Blicher nok korrekt finde frem til, at det er modsætninger i individet selv, der er konfliktens grundlag, men han kan ikke gennemskue, hvoraf disse modsætninger er opstået. Han kan afsløre modsætningerne i den senfeudale moral, men han kan ikke se, at dobbeltmoralen beror på modsætninger, som er fundamentale i det senfeudale samfund. Han kan erkende, at konflikten er uløselig, men ikke hvorfor den er det. Blichers mest progressive fortællinger er således nok revolutionerende, men de bliver aldrig revolutionære, – han kan ikke afsløre den grundlæggende samfundsmæssige modsigelse i det senfeudale samfund og kan derfor heller ikke anvise nogen reel løsning på konflikten. Blichers konfliktbevidsthed er med andre ord begrænset til at være borgerlig.

Som tidligere påpeget forløber forfatterskabets tematisk-bevidsthedsmæssige svingninger uafhængigt af kronologien. Skønt konfliktfornægtelse og konfliktfastholdelse synes at være logiske modsætninger, trives de to bearbejdningsmåder side om side i forfatterskabet fra 1824 til 1847. Blichers politiske udvikling fra højre mod venstre i 30'erne får således heller ikke nogen direkte indflydelse på hans fiktive konfliktbearbejdningsmåder.

Tilsyneladende har Blicher ikke selv oplevet de to bearbejdningsmåder som modsætninger. Både fornægtelse og fastholdelse har for ham været *lige* gyldige. Det er kun for en senere – ikke senfeudal – forståelse, at polerne i forfatterskabet tager sig ud som paradoksale. Den fundamentale senfeudale modsigelse, som gennem transformationer har sat forfatterskabets centralkonflikt, sætter sig nemlig også igennem i konfliktbearbejdningsmåden. De to modsatrettede konfliktudgange kan således forstås som korrelater til de modsætninger i Blichers samfundsmæssige væren og i det senfeudale samfund, hvoraf standskonflikten er en transformationsform. Korrelatet til konfliktfornægtelsen er således Blichers bagudrettethed, hans autoritetstro og loyalitet mod enevælden – og i sidste instans de feudale produktionsforhold, mens korrelatet til konfliktfastholdelsen er Blichers progressivt borgerlige samfundskritik, hans sociale fraspregthed – og i sidste instans den kapitalistiske produktionsmåde.

Maj 1977

Litteraturhenvisninger

Primært:

St. St. Blichers Samlede Skrifter I-XXXIII, Kbh. 1920-34

Der henvises, hvor ikke andet forfatternavn er anført, til denne udgave. Kursiveringer i citaterne er mine - spatieringerne er Blichers.

Sekundært:

Litteratur benyttet til kapitel II:

John Danstrup og Hal Koch (red.): *Danmarks Historie* Bd. 10 og 11. Kbh. 1964

Jürgen Habermas: *Borgerlig offentlighed – dens framvekst og forfall*. Oslo 1971

Sigurd Jensen: *Fra Patriarkalisme til Pengeøkonomi*. Kbh. 1950

Kollektiv: *Danmark mellem feudalisme og kapitalisme*. Århus 1974

Svend Åge Hansen: *Økonomisk vækst i Danmark*. Bd. 1. Kbh. 1972

Karl Marx: *Kritik af den politiske økonomi, Grundrids*. Kbh. 1970

Erling Olsen: *Danmarks økonomiske historie siden 1750*. Kbh. 1962

Fridlev Skrubbeltrang: *Den danske Husmand*. Kbh. 1952

Marius Vibæk: *Den danske Handels Historie fra 1820 til 1938*. Kbh. 1938

Benyttet litteratur i øvrigt:

Jeppe Aakjær: *Steen Steensen Blichers Livstragedie*. Bd. I-III. Kbh. 1903-04

Søren Baggesen: *Den Blicherske novelle*. Kbh. 1965

Otto Borchsenius: *Fra Fyrreerne*, II. Kbh. 1880

Kollektiv: *Tegneserier – en ekspansions historie*. Grenå 1973

Johs. Nørvig: *Steen Steensen Blicher*. Hans liv og værker. Kbh. 1943

Peer E. Sørensen: *H.C. Andersen og herskabet*. Grenå 1973

Søren Vasegaard: *Fra Blichers Tid*. Kbh. 1938

Noter

1. Fridlev Skrubbeltrang: *Den danske Husmand*, bd. 1, s. 67, Kbh. 1952
2. *Bidrag til Kundskab om de danske Provindsers nærværende Tilstand i økonomisk Henseende*, udgivet af Landhusholdningsselskabet, bd. 1-19, Kbh. 1826-1844
3. I *Viborg Amt*, 1838 (XXI-XXII)
4. Jf. K. Marx: »Kritik af den politiske økonomi, Grundrids.« s. 243, Kbh. 1970
5. Betegnelsen 'stand' anvendes for socialgrupper i overvejende feudale samfund, mens 'klasse' forbeholdes samfund, hvor en kapitalistisk produktionsmåde er fremherskende.
6. Hentet dels fra Blichers selvbiografi XXV, s. 83 ff og brevbundene

- XXXI-XXXII, dels fra Aakjær, Kbh. 1903-04 og Nørvig, Kbh. 1943
7. Jf. novellen »Eneste Barn« (XXVI, s. 133 ff)
  8. Blicher sendte gennem årene i alt 6 bønsskrivelser til Frederik d. 6. om økonomisk hjælp – foruden et utal af skrivelser med anmodning om moralsk støtte i andre vanskelige situationer. Etatsråd Collin sørgede for, at de 5 ansøgninger bevilgedes. I alt fik Blicher fra Frederik d. 6.'s kasse 1500 rdl.
  9. »En Røst men ikke i Ørken« (XIX, s. 154 ff)
  10. Bl.a. så yderligtgående folk som redaktøren af det frisindede *Fædernes landet*, Crusenstolpe, der senere idømtes 3 års fæstningsarrest for et politisk manifest.
  11. Otto Borchsenius: *Fra Fyrreterne*, II, s. 160. Kbh. 1880
  12. Blicher oversætter »Volkstümlichkeit« med »Almensans«.
  13. Ingemann vægrede sig ved at bidrage til værket, fordi han var bange for en politisk tendens i navnet!
  14. XXXII, s. 111
  15. I noterne til brevbundene får dette en ideologisk drejning: »Derimod haves ingen helt private Breve til Familien, der for en stor Dels vedkommende hurtigt gik over til traditionsløs Underklasse.« (XXXI, s. 221)
  16. I følge Meyers Fremmedordbog betyder transformere: »at give et udtryk en anden form uden at forandre dets værdi.« Transformationsbegrebet bruges her i forlængelse af Peer E. Sørensen 1973, s. 227 ff
  17. Jf. censor Reiersen, der i 1842 gjorde forsøg på at beslaglægge Blichers mest radikalt samfundskritiske værk *Min Tidsalder* (XXVI, s. 153 ff)
  18. Når jeg har valgt at betegne denne konflikt *standskonflikt* – og ikke klassekonflikt – har det flere årsager: I følge definitionen ovenfor dækker standsbetegnelsen socialgrupper i et feudalt samfund. Som det er vist i det foregående, beror konflikten i Blichers fortællinger på de modsætningsforhold, der opstår under senfeudalismen. Det problematiske er bl.a., at feudale kategorier i denne periode videreføres trods den tiltagende kapitalisering, som derved hæmmes. Dette problem fastholdes ved at bibeholde konfliktbetegnelsen i en feudal kategori. Dertil kommer, at Blicher selv måtte opleve sit samfund som et standssamfund – og ikke som klassedelt; dels fordi samfundet i hele hans levetid var konstitutionelt feudalt, dels fordi udviklingen i provinsen retarderedes efter 1800, så den feudale struktur dér vedblev at være fremherskende. Endelig er betegnelsen standskonflikt valgt, fordi konflikten i de fleste fortællinger er henlagt til et feudalt samfund.
  19. I følge den alfabetiske fortegnelse XXXIII, s. 133
  20. Rent fremstillingsteknisk kan man dog tale om en niveausænkning i 40'erne, hvor fortællingerne generelt er meget dårligt gennemarbejdede, fulde af logiske brist, inkonsekvenser og fejlhuskninger.

21. Optrykt i 1. hæfte, 1. årgang 1827
22. Derealisationsbegrebet er benyttet i forlængelse af »*Tegneserier – en ekspansions historie*«, 1973, s. 121
23. Blicher har i *Viborg Amt* (1838, XXI-XXII) givet en grundig redegørelse for bindeindustriens organisation og de sociale fraktioner inden for kræmmerstanden.
24. Som Søren Baggesen har påvist, befinder Morten sig altid på den *tabende* parts side (s. 264) – men Baggesen undlader at sætte dette i forbindelse med Mortens sociale underskudsposition i øvrigt.
25. I følge Søren Vasegaard: »*Fra Blichers Tid*.« Kbh. 1938, s. 258
26. Citeret efter Jeppe Aakjær 1903-04, Bd. II, s. 20
27. In: »*Kjøbenhavnsposten*.« Kbh. 1833, no. 152, s. 608
28. In: »*Maanedsskrift for Litteratur*.« Kbh. 1835, Bd. 13, s. 417